

MUNELLA

*Vlerat Natyrore, Historike dhe Kulturore
Natural, Historical and Cultural Values*

euRONATUR

Titulli i botimit: MUNELLA, Vlerat Natyrore, Historike dhe Kulturore
Title of publication: MUNELLA, Natural, Historical and Cultural Values

Përgatitur nga / Prepared by:	Nik Nikolli / BRASH Ndue Dedaj / Publicist Bledi Hoxha / PPNEA Ilir Shyti / PPNEA Olsion Lame / PPNEA Xhemal Xherri / PPNEA Aleksandë Trajçe / PPNEA
Redaktoi tekstin shqip / Albanian editor:	Raimonda Nikolli
Redaktoi tekstin anglisht: English editor	Brunilda Kondi
Përkthimi / Translator	Alea Dorsey-Tyler / Peace Corps Gjovalin Marfana / Infokulla Mirdita Flavian Gjoka / Infokulla Mirdita
Fotografia / Photo Credit:	Ilir Shyti / PPNEA Olsion Lame / PPNEA Xhemal Xherri / PPNEA Nik Nikolli / BRASH Gjovalin Marfana / Infokulla Mirdita Flavian Gjoka / Infokulla Mirdita Alea Dorsey-Tyler / Peace Corps Shkëlzen Rexha Abdulla Diku Bukurosh Onuzi Discover Puka
Design & Cover:	Elvira Çiraku

ISBN:978-9928-08-407-1

SHTEPIA BOTUESE
mediaprint

© Të gjitha të drejtat janë të rezervuara për “Bordi Rajonal Ambientalist Shqiptar” BRASH dhe Organizatën për Mbrojtjen dhe Ruajtjen e Mjedisit Natyror në Shqipëri.

© All rights reserved for “Regional Environmentalist Board of Albania” BRASH and “Protection and Preservation of Natural Environment in Albania” (PPNEA)

Katalogu “MUNELLA, Vlerat Natyrore, Historike dhe Kulturore” është realizuar me mbështetje të PPNEA-se në kuadër të Programit për Rimëkëmbjen e Rrëqebullit të Ballkanit në Shqipëri, financuar nga Euronatur.

This catalogue “Munella: Natural, Historical and Cultural Values” was created with the support of PPNEA as part of the Balkan Lynx Recovery Programme in Albania, funded by Euronatur.

Rajoni verior që përfshin Mirditën, Pukën, Fushë - Arrëzin etj., në Iliri banohej nga fisi i Pirustëve. Pirustët ishin të njohur si luftëtarë të shquar kundër ushtrive pushtuese romake dhe veçanërisht si nxjerrës dhe përpunues të mineralit të bakrit në trevat e tyre. Këtë traditë të hershme ata e çuan deri në minierat e Dakisë, ku një fshati atje i dhanë emrin e tyre, Pirust, siç shënohet në një mbishkrim të shekullit III të erës sonë. Sipas gjuhëtarëve, pirust dhe dardan janë i njëjti emër, si forma latine të së njëjtës fjalë - dardhë.

Këto malësi janë vetëqeverisur me anë të pleqësive të vendit, Kanunit të Lekë Dukagjinit dhe varianteve të tij (i Lumës, i Pukës, i Mirditës), ku jo rastësisht hasim mjaft toponime dhe rrënoja kalash të vjetra, që lidhen me emrin e tij, ashtu si dhe të Gjergj Kastriotit - Skënderbeut, tashmë të përfshira edhe në guidat turistike të rajonit. Kuvendi ishte institucioni ku merreshin vendimet e fshatit, bajrakut dhe krahinës, që më parë shoshiteshin nga burrat e "fisit" në odat e tyre familjare. Ka pasur ndërkohë dhe kuvende ndërkrahinore, në përpjekje për shpalljen e Pavarësisë Kombëtare, si "Qeveria e Kimzës" (1911).

Rajoni i mësipërm përkohë nga rrugë karvanesh, që nisnin nga Adriatiku e mbërrinin në Prizren, si rruga Shkodër - Vau i Dejës - Pukë - Fushë - Arrës - Kukës - Prizren/ Gjakovë, apo drejtimi tjetër Shëngjin - Lezhë - Kallmet - Ungrej - Shënpal - Orosh - Kalimash - Kukës - Prizren.

Mjaft e larmishme paraqitet etnokultura e Lumës, Pukës e Mirditës, në veshje, vegla muzikore, këngë e valle, shpalosur përmes festivaleve folklorike kombëtare të Gjirokastrës, koncerteve të dhëna në Tiranë, apo jashtë atdheut, nga grupet popullore të këtyre trevave. Meloditë me çifteli të artistit të shquar Ndue Shyti tingëlluan deri në Dizhon të Francës, në vitet '70, bashkë me këngët e vallet popullore të krahinave të tjera të vendit, duke i sjellë "Gjerdanin e Artë" Shqipërisë.

Malësorët e këtyre trevave janë dalluar si mjeshtër të punimit të drurit,

The Northern area that includes Mirdita, Puka, Fushë-Arrëz, and others, was inhabited by the tribe of Pirusts during the Illyrian Era. The Pirusts were known as remarkable fighters against the invading Roman armies, as well as for their skills in mining, extracting, and processing copper in their homeland. They brought this ancient tradition with them all the way to the Roman mines of Dacia, and named a village there after themselves, the village of Pirust, according to an inscription dating back to the 3rd century B.C.E. According to linguists, Pirust and Dardan are words that both derive from the same word in Latin meaning - *pear*.

These highlands were self-governed by the councils of the village wise old men, based on the words of the Lekë Dukagjini Canon, and its derivations (the Luma version, the Puka version, and the Mirdita version). Because of Dukagjini's work, there are several toponyms and castles in the region that bear his name, alongside the name of Gjergj Kastrioti-Scanderbeg, that are featured today as part of tours within the region. The council was the institution where decisions about the village, *bajraku* (a word coming from the Ottoman Turkish meaning "flag", used to mark a tribally owned and controlled sub-region), and region were made, discussed by the men of the tribe in their family *odas* (males-only room found inside traditional Mirdita homes). There were also councils that covered a wider set of regions and convened for the purpose of making large decisions, such as declaring the National Independence, like "Kimëza Government" (1911).

The regions mentioned above were connected by a trade route (caravan) that started from the Adriatic Sea and continued all the way to Prizren: The first roads passing through Shkodra - Vau i Dejës - Puka - Fushë-Arrëz - Kukës - Prizren/ Gjakovë, and the other running along Shëngjin - Lezha - Kallmet - Ungrej - Shënpal - Orosh - Kalimash - Kukës - Prizren.

The ethno-cultural diversity of Luma, Puka, and Mirdita regions can be seen in their traditional clothing, musical instruments, songs and dances, as well as through exposure at national folk festivals of Gjirokastra, concerts in Tirana or abroad, which host performances from folk groups of those regions. In 1970s,

me të cilin gdhendnin: arkat e nuseve, djepat e fëmijëve, sofrat, raftet e futura në mur dhe orendi të tjera shtëpiake, veglat muzikore, qytat e armëve etj. Ata po ashtu ishin mjeshtër të punimit të gurit, çka e tregojnë kullat, portikët, mbishkrimet, objektet e kultit, fortesat, shqiponjat dhe simbolikat e tjera me motive pagane, fetare, floreale.

Shtëpitë karakteristike të këtyre zonave janë "Kullat", të cilat janë banesa të fortifikuara, me dy, tre e katër kate, ku sharipoti/shesheni në katin e fundit shërbente për mbrojtje, në rast se kulla sulmohej. Në disa raste banesat shfaqen edhe si komplekse të fortifikuara. Banesa e tipit kullë u përhap masivisht në shekujt XIX-XX, me elementë të përforcuara mbrojtëse, si dhe me një arkitekturë të spikatur. Kullat sot shihen si një atraksion turistik, dhe si një trashëgimi e pasur kulturore.

Duke qënë se këto zona malore ishin të kufizuara për sa i përket tokave bujqësore, banorët janë përpjekur t'i ruajnë ato nga erozioni. Muret e thata prej guri, të ngritura nga fërmerët, shfaqen pothuajse në të gjithë territorin përreth malit të Munellës e më gjërë. Ato mbronin arat nga erozioni. Në të shumtën e rasteve mbuloheshin nga pjergullat e rrushit dhe pemët frutore, duke dëshmuar se zona banohej nga njerëz punëdashës. Më së shumti ato vihen re në Domgjon, Kryezi, Gjegjan, Kaçinar, Rrëja Velës, Rrëja e Zezë.

Ky rajon, që përfshin një territor të gjërë hapësinor, nga lumi i Matit në Drin, karakterizohet nga një larmi relievi, me vargmale, lumenj, liqene, lugina, pyje, bimësi, kafshë të egra, si dhe nga kala, kulla, ujësjellës antikë, miniera, rrugë të vjetra me kalldrëm dhe rrugë moderne, shtigje, bujtina, që, ndonëse jo pak i braktisur gjatë tranzicionit, ka nisur të rivitalizohet, veçanërisht përmes nismave e projekteve në fushën e agroturizmit dhe ekoturizmit.

Mali i Munellës (1991 m) gjendet në këtë rajon dhe përfshin territore të bashkive: Mirditë, Pukë, Fushë-Arrëz dhe Kukës. Ai shtrihet midis Luginës së Fanit të Madh dhe Fanit të Vogël. Munella shquhet për pasuritë e shumta e të larmishme: pyje pishe dhe ahu, minerale me ngjyra, kafshë të rralla, çka e ka bërë atë dhe një objekt kërkimi shkencor në disa fusha. Pllajat, luginat dhe rrethinat e Munellës janë të banuara që në kohë të hershme dhe përkohën në disa kahje, ato më të lartat, përmes shtigjeve tradicionale dhe atyre të markuara: nga Kimza, Fushë-Arrëzi, Spaçi, Domgjoni e Shëmria.

Një ndër monumentet kryesore është "Karsti i Munellës", shpallur "Zonë e Mbrojtur" dhe po bëhen përpjekje që një status të tillë ta marrë i gjithë Mali i Munellës. Ky karst përbëhet nga një peisazh me shumë gropa e

Ndue Shyti, a well-known artist in Albania, shared the *çifteli* sound (Albanian musical instrument with only two strings) playing it in Dijon, France together with folk songs and dances of other regions of the country, where they won the "The Golden Jewelleries" award for Albania.

The people of Mirdita were known as masters of wood carving. They used this skill to prepare various things like a bride's dowry chest, the *djep* (a traditional baby crib), tables, in-wall shelves and other house furniture, musical instruments, etc. Additionally, they were masters of stone carving, which is shown on the facades of the *kullas* (traditional houses), churches, forts, fireplaces, doorways, and crosses, with designs of eagles, pagan symbols, and floral patterns.

The typical houses in this area are the "Kulla" type, which are fortified houses, usually consisting of two to four floors, with the last floor (known as the *sharipoti/shesheni*) serving for protection in case the *Kulla* was attacked. In some cases, the buildings were more like fortified compounds. The kulla type buildings were popular during the 19th and 20th centuries, with added defensive elements and prominent architecture. Nowadays, the *kulla* is seen as a tourist attraction and as a symbol of the region's rich cultural heritage.

Since these highland areas had limited agricultural land, the residents tried hard to prevent erosion. The stone walls, set at the edge of the agricultural land to protect the land from erosion, were built by farmers and are found almost everywhere in the areas surrounding Munella, and around some of the lowland regions. In many cases, the stone walls were covered by grape vines and fruit trees, and sit as a symbol of the hardworking nature of the people. They are found prominently in the villages of Domgjon, Kryezi, Gjegjan, Kaçinar, *Rrëja e Velës*, and *Rrëja e Zezë*.

This region, which includes a wide territory from Mati to Drini river, is characterized by diverse topography, with mountain ranges, rivers, lakes, valleys, forests, plants, and wild animals, as well as human-made features such as castles, *kullas*, ancient aqueducts, mines, old cobbled roads and modern streets, trails, and guesthouses. Areas once abandoned during the time of transition have begun to enjoy a new revitalization, especially through agro-tourism initiatives and eco-tourism projects.

Munella Mountain (1991 m) is found in this region and spans multiple municipalities: Mirdita, Puka, Fushë-Arrëz, and Kukës. The mountain is found between the valley of *Fani i Madh* and the valley of *Fani i Vogël*. Munella Mountain is known for the its wide and diverse resources: pine and beech forests, minerals, and rare animals – which make it a treasured location for a broad spectrum of scientific research. The plateaus, valleys, and the areas

puse karstike, të formuar nga veprimtaria tretëse e ujërave mbi shkëmbinjtë gëlqerorë. Puset karstike mbajnë borë gjatë gjithë vitit. Sipërfaqja karstike është e zhveshur nga bimësia drusore, por ka bimësi tjetër, që përfaqëson kullotat alpine. Ka vlera gjeomorfologjike, turistike etj.

Mali i Munellës konsiderohet si habitati kryesor i Rrëqebullit të Ballkanit, në Shqipëri. Organizata për Mbrojtjen dhe Ruajtjen e Mjedisit Natyror në Shqipëri, në kuadër të kërkimeve për Rrëqebullin e Ballkanit, një specie në zhdukje, ka arritur në përfundimin që Munella është jo vetëm streha e Rrëqebullit të Ballkanit, por dhe e kafshëve të tjera të egra, si: ariu, ujku, macja e egër, gjeli i egër, kaprolli etj., të cilat janë të pranishme në të njëjtin masiv pyjor. Prej dhjetë vitesh kërkuesit shkencorë të jetës së egër, pranë kësaj organizate, në kuadër të Programit për Rimëkëmbjen e Rrëqebullit të Ballkanit, po punojnë për mbrojtjen e rrëqebullit në këtë rajon.

Rajonet veriore rreth e qark Munellës banohen nga popullsi mirditore, pukjane e kuksiane, duke bërë që të gërshetohen traditat, doket e ritet, ku tipari kryesor, dhe në këto anë, është harmonia fetare mes banorëve të besimeve të ndryshme, si në Fushë-Arrëz, Kryezi, Shëmri, Kalimash. Këto vlera historike dhe etnokulturale, aq sa ka qenë e mundur, gjejnë pasqyrim dhe në këtë katalog kushtuar Munellës, i pari i këtij lloji për këtë areal të rëndësishëm gjeografik të Shqipërisë, duke qenë një grishje dhe ftesë për lexuesin e interesuar dhe veçanërisht turistët, për ta vizituar rajonin rreth e qark këtij mali të magjishëm dhe unik.

Dihet se dhe katalogu më i plotë është “memec” krahasuar me terrenin, që të ofron mundësi të pafundme eksplorimi, soditje, vëzhgimi dhe kënaqësie. Shumë prej relikteve autentike të kullave të Mirditës, Pukës e Fushë-Arrëzit, që në fshatra nuk hasen më si dikur, janë duke u bërë pjesë e shtëpive pritëse, muzeve e dhomave etnografike.

Një katalog si ky, njëherësh, është dhe një thirrje drejtuar banorëve, institucioneve lokale e qendrore, shoqërisë civile, për ta mbrojtur këtë pasuri të pashoqe, ndonëse jo pak e dëmtuar nga tranzicioni rrënues, si dhe për të krijuar hap pas hapi infrustrukturën e duhur që visari ynë eko-turistik të kthehet në një atraksion për vizitorët.

Së fundi, mali i Munellës është një aset më vete për zhvillimin e turizmit rajonal e jo vetëm atij lokal, përmes projektsh që nxisin zhvillimin e qëndrueshëm të këtyre zonave.

around Munella have been inhabited since antiquity. Its peak can be reached from different spots via the traditional trails or the officially marked trails: from Kimza, Fushë-Arrëz, Spaç, Domgjon, and Shëmëria.

One of the unique monuments is the Karst of Munella Natural Monument. Efforts are being made currently to extend the National Monument status to cover all of Munella Mountain. This karst area consists of a landscape with a lot of pits, formed by millennia of water activity on the limestone rocks. The karst pits keep snow all year round and the karst area has alpine vegetation only. The karst of Munella mountain is remarkable for both its geomorphologic and tourist value.

Mount Munella is considered to be the main habitat for the Balkan lynx in Albania – an endangered species. In the framework of the Balkan Lynx Recovery Programme, the Center for Protection and Preservation of Natural Environment in Albania (PPNEA) has been conducting research on the Balkan Lynx status in Munella mountain only to find that Munella is not only a shelter for Balkan Lynx, but it also houses other important large, medium and small mammals, such as the brown bear, wolf, roe deer, etc. which live in the same forest environment. Wild life researches of this center have, for ten years, been working on protecting the lynx through the recovery programme.

The inhabited areas surrounding Munella Mountain are separated into 3 regions: Mirdita, Puka, and Kukës. They all create a combination of culture, traditions and rituals, with the common feature being that of harmony among people of different religions like in Fushë-Arrëz, Kryezi, Shëmëri, and Kalimash. This catalogue for Munella, which is the first of its kind for this important region of Albania, attempts to represent these historical and ethno-cultural values. This is an invitation and a call for interested readers, and especially for tourists, to visit the area around this magical and unique mountain.

It is true that even the most detailed catalogue will not suffice to describe a territory that offers unlimited opportunities for exploring, sightseeing, observing, and enjoying. A lot of original relics of Mirdita, Puka and Fushë-Arrëz *kullas* are now being revitalized as tourist resorts, museums, ethnographic exhibits, and more.

A catalogue like this is a call for the residents, local and central institutions, as well as NGOs, to protect this unique resource, which was destroyed mainly during the transition period, and also to create the necessary infrastructure in order to turn our treasure into an attraction for visitors.

Finally, Munella Mountain is a unique asset for the development of regional tourism, through projects that urge sustainable development in those areas.

Munella Veriore / North Munella

Munella Lindore / East Munella

RREQEBULLI I BALLKANIT / BALKAN LYNX / LYNX LYNX BALCANICUS

© PPNEA / BLRP

Ariu i murrëmë
Brown bear
Ursus arctos

© PPNEA / BLRP

Kaprolli
Roe deer
Capreolus capreolus

Dhelpra
Red fox
Vulpes vulpes

© PPNEA / BLRP

Ujku
Grey wolf
Canis lupus

© PPNEA / BLRP

Shafrani
Saffron
Crocus sp

Zambaku shqiptar
Albanian lily
Lilium albanicum

KARSTI I MUNELLËS / MUNELLA CARST

RRËSHEN

VESHJE TRADICIONALE TË MIRDITËS/ MIRDITA TRADITIONAL DRESS

Puka në muzg / Puka at dusk

PUKA

Veshje tradicionale të Kukësit / Kukës traditional dress

KUKËS

RUBIK

INFOKULLA MIRDITA

Qendër e zhvillimit, promovimit dhe informimit turistik përfshirë edhe një muze. Projekt i mundësuar nga humanistja Marianne Graf në bashkëpunim me Bashkinë Mirditë në vitin 2017.

Përfaqëson Turizimin e Bashkisë Mirditë dhe koordinon infomacionin turistik në Mirditë dhe jo vetëm, si dhe krijon e promovon produktet turistike të zonës.

Infokulla është gjithashtu muze historik dhe etnografik, që e fton vizitorin të shtyhet më tej në trashëgiminë materiale dhe shpirtërore të këtyre trevave veriore të Shqipërisë. Aty merret informacioni paraprak dhe për ish-burgun e Spaçit, një atraksion i veçantë që lidhet me kujtesën shqiptare të rezistencës në periudhën e diktaturës. Gjithashtu pranë saj ndodhet “Shtëpia e Bletëve”, e para e këtij lloji në Shqipëri që ka si funksion sensibilizimin për rëndësinë e insekteve, nxitjen e familjeve për shtimin e numrit të bletëve dhe ndihmën ndaj bletarëve.

Acting as a center for the promotion and development of assets in the region, it is a precious gift to the municipality, provided and supported by the humanitarian Marianne Graf-AAP, in collaboration with the municipality of Mirdita. This information point and museum opened in 2017.

This center represents the Tourism Department of Mirdita Municipality and coordinates tourist information about Mirdita region and its surroundings, while promoting the development of touristic products in the region.

Infokulla is also a historical and ethnographic museum that invites visitors to go deeper into the material and spiritual heritage of the regions that make up northern Albania. The museum contains an exhibit on Spaç, a former labor prison that is a special attraction connected with the memory of resistance during the dictatorial Communist regime. Also found near the office is a bee house, the first of its kind in Albania. It serves to spread awareness about the importance of insects through initiatives such as hosting education programs, urging families to raise more bees on their properties, and supporting bee keepers in the region.

Address: *Rruga e Kombit* (E851) Km 19/VI

Web: www.hikingmirdita.com

facebook: [infokulla-Mirdita](https://www.facebook.com/infokulla-Mirdita)

e-mail: infokulla.mirdite@gmail.com

instagram: [Infokulla](https://www.instagram.com/Infokulla)

BASHKIA MIRDITË / MIRDITA MUNICIPALITY

Njësia Administrative Orosh / Administrative Unit Orosh

Abacia e Shën Llezhdrit.

Abacia e Mirditës në Orosh, nëpërmjet dokumenteve historike vjen me emrat: “San Alexandri Maior de Albania” dhe “Sancti Alexandri diocezis Albania”. Në kohët e kaluara Abacia e Shën Lleshdrit ishte shumë e përmendur dhe e pasur, por ajo pësoi rrënime të shumta nga pushtuesit e huaj, si dhe u dogj aksidentalisht në vitin 1896. Abacia e Oroshit ka qenë një nga manastiret benediktine më të famshme të Shqipërisë. Përmendët në vitin 1319, ndonëse është shumë më e moçme.

Me këtë Abaci, ndër të tjera, është e lidhur vepra baritore e rilindasit të shquar Abat Prend Doçi (1846-1917).

The Abbey of Saint Llezhdri

The Abbey of Mirditë in Orosh appears in historical documents as: “San Alexandri Maior de Albania” and “Sancti Alexandri diocezis Albania”. In the past, the Saint Llezhdri Abbey was well known and affluent, but it was destroyed several times by foreign invaders, and following those in an accidental fire in 1896. The Abbey of Orosh used to be one of the best-known Benedictine monasteries in Albania. While first documented in 1319, the Abbey is in fact much older.

The abbey is connected to the pastoral writings of a figure of the Albanian renaissance, Abbot Prend Doçi (1846-1917).

Lat. N 41.861655° Long. E 20.071257°

Kullat e Gjomarkajve (Sarajet)

Kullat e Gjomarkajve ndodhen në fshatin Grykë - Orosh, Mirditë. Ato kanë qenë një kompleks ndërtimor i fortifikuar, që shtriheshin në një sipërfaqe të konsiderueshme, mbi një kodër strategjike. U ndërtuan nga Kapidan Llesh Gjomarkaj, në fund të shekullit XVIII, mbi rrënojat e kullave që ishin djegur në ato vite. Sipas dokumenteve historike, një pjesë e Sarajeve u dogjën nga ushtritë osmane në vitet e Lidhjes së Prizrenit, ndërsa në vitin 1921 u dogjën nga forcat qeveritare, pas përplasjes së tyre me Kapidanin e Mirditës.

Sarajet u rindërtuan nga familja e Gjon Marka Gjonit, por u dogjën përsëri nga brigadat partizane, në tetor të vitit 1944. Sot gjenden vetëm rrënojat e tyre.

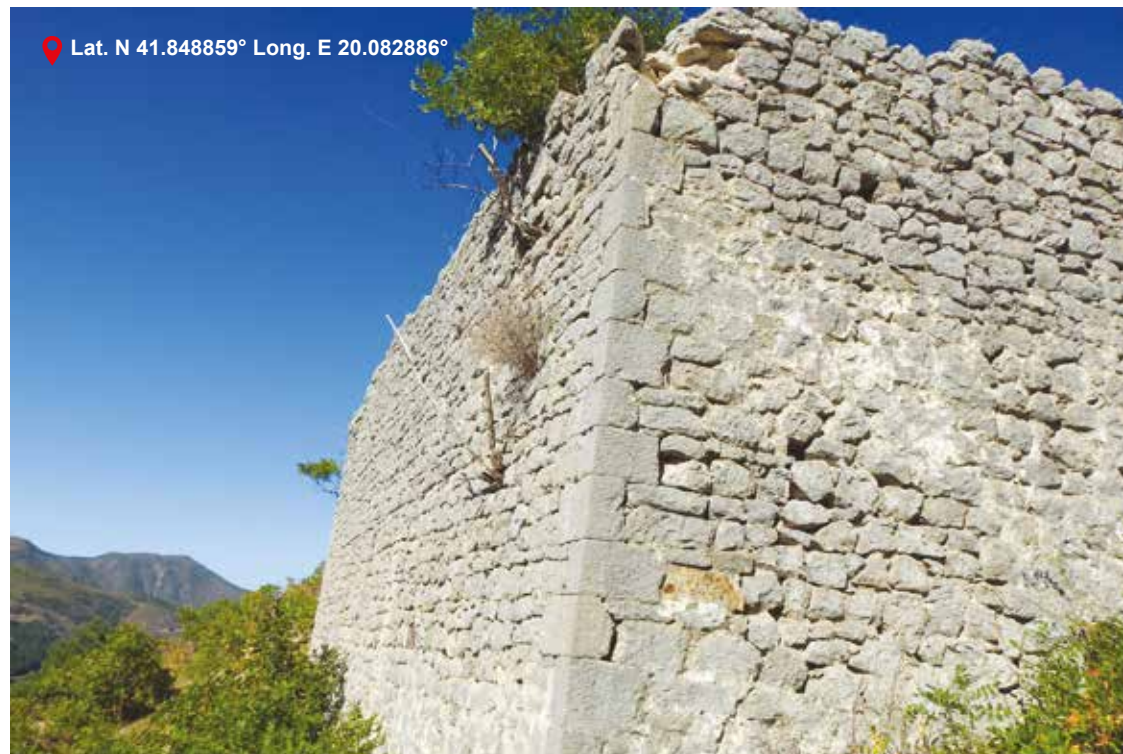

Gjomarkaj's Kulla (Saraje)

Gjomarkaj's *Kullas* (also known as *Saraje* - the residence of this family including some *kullas* that were built both for living in and protection. It is a type of half-castle, half-palace building) are in the Grykë-Orosh village. They used to be a complex of fortified buildings organized on a considerable space of land with strategic value, a hill. The residence was built by Kapidan Llesh Gjomarkaj by the end of the 18th century (*Kapidan* – a title that means brave and refers to a local leader), over the ruins of earlier *kullas* that were destroyed in a fire. According to historical documents, a part of these Saraje was burned by the Ottomans during the Prizren League, and in 1921 they were once again burned during a conflict between the regional government and the Mirdita *Kapidan*.

The *Saraje* were rebuilt by the family Gjon Marka Gjoni, but were burned again by the partisan brigade on October, 1944. Their ruins can be found in the place today.

Gryka e Bargjanës/ Guri i Skënderbeut

Gryka e Bargjanës është ndër vendet më piktoreske të luginës së Fanit të Vogël, që përshkohet nga Udha e Kombit. Në faqen e tejsjme të malit tepër të pjerrët buron Gurra e Bargjanës, nga ku nis ujësjellësi, i qytetit Rrëshen dhe zonave përreth tij.

Në lartësitë e Bargjanës, mes bjeshkëve të Oroshit e Fanit (Konajve) është Guri i Skënderbeut, një shkëmb monumental, që lidhet me një gojëdhënë mbi qëndrimin e heroit kombëtar, gjatë luftërave të tij në ato vende.

Bargjana Gorge / Skanderbeg Rock

Bargjana Gorge is the most picturesque place in the *Fani i Vogël* valley, along which stretches *Rruga e Kombit* E851 highway. The fountain of Bargjana springs on the face of the mountain, a stream of over 30m which sends potable water to the town of Rrëshen and the areas surrounding it.

On the height of Bargjana, between the plateau of Oroshi and Fan (Konajve) is located 'the Scanderbeg Rock', a monumental rock connected with a legend referring to the time when our national hero stayed there during his campaign to secure the area.

 Lat. N 41.891280° Long. E 20.120294°

Bjeshka e Oroshit

Është “Zonë e Mbrojtur”. Ka një sipërfaqe të përgjithshme prej 4691 ha, ku përfshihen pyje, kullota dhe sipërfaqe të tjera jo prodhuese. Bjeshka e Oroshit ka faunë dhe florë të pasur, si dhe objekte kulturore dhe historike. Vende të veçanta që mund të vizitohen janë: Mali i Shenjtit, Guri i Kuq, Frashi, Livadhet e Oroshit, Fushë Lugjet me liqenin artificial dhe një varg shpellash.

Nënshejti është një fshat alpin brenda territorit të “Zonës së Mbrojtur” të Oroshit me një bukuri të veçantë dhe burime ujore. Përbën një potencial të qënësishëm për zhvillimin e eko-turizmit, kampingut, ecjes dhe vrapimit.

Bjeshka e Oroshit përshkohet nga disa shtigje të markuara
<https://hikingmirdita.com/trails-maps/>

The Orosht Plateau

Is a ‘Protected Area’ (status title). It comprises 4,691 hectares of forests, pastures, and non-arable areas. The Orosht Plateau combines different kinds of flora and fauna as well as cultural and historic objects. Interesting places that can be visited include: the Holy Mountain, the Red Rock, Frashëri, the Meadows of Oroshi, Fushë-Lugje, the artificial lake, and some caves.

Nënshejti is an alpine village inside the territory of the Orosh ‘Protected Area’, with special beauty and natural springs. It has sustainable potential for eco-tourism development, camping, hiking and running.

The Orosht Plateau can be explored through different hiking trails. <https://hikingmirdita.com/trails-maps/>

Shpellat e Bjeshkës së Oroshit.

Përfaqësohen nga Shpella e Pashës dhe Shpella e Stërqokëve të cilat kanë vlera shkencore, gjeomorfologjike, kulturore etj.

Shpella e Pashës. Nuk është eksploruar plotësisht. Nuk është eksploruar plotësisht. Ka hyrje vertikale. Mendohet që është deri 80 m e thellë dhe 3 deri 4 m e gjërë.

Shpella e Stërqokëve. Ndodhet gjithashtu në Bjeshkët e Oroshit, në të njëjtat formacione si shpellat e tjera të zonës. E ka marrë emrin nga stërqokët (zogj) që ngrenë aty strehën e tyre. Hyrja e shpellës është rreth 5 m e thellë dhe gjërësia nga brenda 15-20 m. Ka prani të stalaktiteve të vegjël.

The Caves of Orosh Plateau

This series of caves are best represented by Pasha Cave and Stërqokë Cave that have scientific, geo-morphological, and cultural values.

The Pasha Cave has not been fully explored. There are vertical entrances to it and it is thought to be up to 80m deep and 3 to 4m wide.

The Stërqokë Cave is also found on the Orosh plateau and has the same formations as other caves in the area. It has been named after the birds - Stërqoku (western jackdaw, *Coloeus monedula*) - that have their nest there. The entrance to the cave is 5 meters deep and 15-20 meters wide from inside. There is presence of small stalactites.

📍 Lat. N 41.860411° Long. E 20.135782°
📍 Lat. N 41.860110° Long. E 20.134051°

Vizitohet gjatë rrugës Orosh-Lajthizë

It can be reached along

Orosh-Lajthiza rural road.

<https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-019/>.

REPS

Shpal

Përmendët për Kuvendin Benediktin që daton në dy shekujt e parë të mijëvjeçarit të dytë të erës sonë, ndërsa kisha përmendet në burimet dokumentare bizantine që në vitin 878. Te Lisat e Shpalit, afër kishës së Shën Palit e Shën Pjetrit, ishte vendi ku zhvilloheshin kuvendet tradicionale të Mirditës gjatë mesjetës e deri në fillimet e shekullit XX. Shpali më pas bëhet qendër administrative e Nënprefekturës së Mirditës, nga vitet '20 deri në vitin 1949.

Shpal

Is mentioned as the site for the Benedictine conventions dating back to the 1200s, while the Church was mentioned in some Byzantine documented sources since 878. By the Oaks of Shpali, close to the Churches of Saint Pal and Saint Peter, the traditional assemblies of Mirdita took place during the Middle Ages until the beginning of the 20th century. Shpali then became the administrative center for Mirdita Prefecture from the 1920s until 1949.

Gjendet përgjatë shtegut Blinisht-Vau i Madh /
It is found on the trail along Blinisht - Vau i Madh
<https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-015/>.

Bukli iliro-arbëror

Gërmimet arkeologjike të kryera nga arkeologët Skënder Anamali dhe Damian Komata, në vitin 1963, zbuluan 53 varre dhe një material të pasur arkeologjik. Prania e kësaj vatre të rëndësishme të lashtësisë sonë ishte njoftuar pranë institucioneve shkencore të Tiranës nga studiuesi vendas, Mark Tirta, më pas etnolog i njohur. Kjo varrezë i përket periudhës nga shekulli VI deri në shekullin VIII, që dëshmon vazhdimësinë e kulturës iliro-arbërore.

Illyrian-Arbër Bukli

Archaeological excavations by archaeologists Skënder Anamali and Damian Komata in 1963 discovered 53 graves and rich archaeological material at this site. The presence of this important site of our antiquity was communicated to the Scientific Institute in Tirana by the local scholar Mark Tirta, who later became an established ethnologist. This cemetery belongs to the period from the 6th century to the 8th century, combining the Illyrian and Arbër cultures.

 Lat. N 41.830424° Long. E 19.984288°

Mund të vizitohet nëpërmjet shtegut

It can be visited along the trail

<https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-016/>

Udha e Madhe

Ka qenë një udhë e hershme me kalldrëm, Kqë përshkonte Mirditën mespërmes, duke nisur nga Shkodra (Vau i Dejës) - Ungrej - Simon - Shpal - Orosh dhe vazhdonte për Prizren. Kësaj rruge i bashkohej në Ungrej dhe rruga që vinte nga Lezha nëpër malin e Kreshtës. Në një pjesë të madhe terreni është i rrafshët dhe përshkohet nga përrenjtë e Gjadrit, Vomës Dibrri. Objekte historike të Udhës së Madhe janë Kalaja e Kastrit (Vig), Tumat ilire të Fushës Papërdhok në Kalor, Kisha e Shpalit, Abacia e Oroshit dhe Kullat e Gjomarkajve (sarajet).

Një objekt i shënuar i kësaj Udhe ka qenë dhe Ura e Vaut të Madh (Pëshqesh), mbi lumin Fani i Madh, me shtrat druri dhe këmbë me murë guri, nga më të vjetrat e Mirditës. Ura është fotografuar në fillimet e shekullit XX nga dijetarë europianë që eksploronin Shqipërinë e Epërme.

The Big Road

It was an ancient cobbled road running across Mirdita, starting from Shkodra (Vau i Dejës) - Ungrej - Simon - Shpal - Orosh and continuing on to Prizren. This road was joined, in Ungrej, with the road that came from Lezha through the Mount of Kreshtë. On a large part of the terrain, it is flat and watered by the rivers Gjadri, Voma Dibrri. Historical objects along the Udha e Madhe include the Castle of Kastri (Vig), Illyrian Tumulus of the Papërdhok Field in Kalor, Shpali Church, Oroshi Abbey, and Gjomarkaj's *Kulla* (Saraje).

A landmark along this road was the Bridge of *Vau i Madh* (Pëshqesh), on the *Fani i Madh* River, with wooden beds and stone walls, which is the oldest of Mirdita. The bridge was photographed in the beginning of the 20th century by European scholars exploring Upper Albania.

Ish - Burgu i Spaçit

Ka qenë kamp - burgu kryesor i të dënuarve politikë të regjimit komunist, pas vitit 1968, kur u vu në funksionim e deri në vitin 1990. Njihej me emrin Reparti 303 i Ministrisë së Punëve të Brendshme. Të burgosurit politikë punonin në galeri si skllëvër të kohëve moderne dhe torturoheshin në mënyrë çnjerëzore. Kampi ngrihej në një terren tejet të thyer malor. Sot është një vend peligrinazhi i atyre që duan të njihen me të kaluarën diktatoriale komuniste në Shqipëri. Ka iniciativa për ta kthyer në një qendër të memories së krimeve të komunizmit. Gjendet 7km nga Rruga e Kombit.

Former Spaç Prison

The main labor camp and prison for political prisoners during the Communist regime, from 1968 till 1990. It was also known as Department 303 of the Ministry of Interior Affairs. Political prisoners performed hard labor in the Spaç copper mine. While the prison had an official maximum capacity of 600, as many as 1,200 prisoners lived there at one time. The political prisoners worked like modern slaves and endured inhumane torture. The camp was on a rugged mountainous territory. Today it is a place to visit for those who wish to study the dictatorship communist past in Albania. There are start-ups currently working to turn it into a center of education about the crimes of communism. It is located 7km from *Rruga e Kombit* E851 highway.

Kulla e Zef Ndoc Ndrecës

Kulla e Zef Ndoc Ndrecës ndodhet në fshatin Kodër Spaç, Mirditë. Godinë trekatëshe, monument kulture i kategorisë së parë. Kulla është ndërtuar në vitin 1880, mbi një kodër dominuese. Pjesë e kompleksit ndërtimor është edhe një kullë më e vjetër, mbi 300-vjeçare. Zef Ndoci ishte ndër personalitetet më të njohura të Mirditës, në fillimet e shekullit XX. i cili ka dhënë një kontribut edhe në zhvillimin e arsimit në vendlindjen e tij. Për të pasionuarit e ecjes në mal kulla gjendet përgjatë shtegut Reps- Kodër Spaç- Memoriali i Burgut të Spaçit

<https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-017/>

The Zef Ndoc Ndreca Kulla

The kulla is found in Kodër Spaç village, Mirditë and it is a three-storey building that is a cultural monument of the first category. The kulla was built in 1880 on a dominant hill in the area. It comprises another kulla which is older than 300 years. Zef Ndoci was a well-known personality of Mirditë by the beginning of 20th century, who contributed greatly to the promotion of education in his region. For passionate hikers, the kulla can be reached through the trail from Reps - Kodër Spaç - Spaç prison Memorial

<https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-017/>.

Njësia Administrative FAN / Administrative Unit FAN

Gurra e Domgjonit.

Ujësja e lashtë e Domgjonit, që ndryshe njihet si “Gurra e Domgjonit”, ndodhet në fshatin me të njëjtin emër, dhe buron nga thellësitë e malit të Munellës. Ka një tunel dhe një pus kontrolli. Është i vetmi ujësja e këtij lloji në vendin tonë. Pranë saj ndodhet Gradishta, një fortesë e hershme, në majën e një kodre. Sot dallohen vetëm pak pjesë të mureve të mbetura që nga periudha romake. Banorët vendas e njohin me emrin “Kodra Qytet”.

Ujësja, së bashku me kalanë i përkasin antikitetit të vonë, shekullit VI të erës sonë, duke qenë dëshmi të një vendbanimi të rëndësishëm në këtë zonë.

Domgjoni Fountain

The ancient water source of Domgjon, also known as “Gurra e Domgjonit”, is located in a village that bears the same name, along a spring that stems from Mount Munella. It has a tunnel and a control well. It is the only water source of its kind in Albania. Adjacent to it is found Gradishta, an ancient fortress, on top of the hill. Today the only things to be found are remnants of the previous walls from Roman times. The residents call it “Kodra Qytet” (the town on the hill).

This water source together with the fortress date back to the 6th century AD, standing as evidence of an important former residence that existed in the village.

📍 Lat. N 41.965496° Long. E 20.152007°

Bjeshka e Zepës

Mali i Zepës ngrihet në lartësinë 1987 m në anë të lumit Fan i Vogël përballë Malit të Munellës. Bjeshka e saj paraqet një vend të pasur për sa i perket florës dhe faunës. Dimri në këtë zone fillon herët dhe dëbora është e pranishme për një kohë të gjatë. Në rrëzë të malit shtrihen stanet e shumta. Pyjet e bredhit janë të pranishme në pjesën më të madhe, duke i dhënë një pamje karakteristike. Alpinizmi, vrapimi, ekoturizmi dhe agroturizmi mund të zhvillohen më së miri në Bjeshkën e Zepës. Shtigjet e markuara bëjnë të mundur që bjeshka të vizitohet në çdo kohë <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-032/>.

Zepa Mountain

The mount of Zepa, 1987 meters above the sea level, is found on the side of *Fan i Vogël* river and in front of Munella mountain. Its territory is rich with flora and fauna. Winter in this area starts early, and the peaks remain snow-capped far into the year. On the edge of the mountain, a number of stans (buildings made of wood for shepherds and animals during the summer) can be found. The area is dominated by spruce forests, thus gaining a special character. Alpinism, running, eco-tourism, and agro-tourism can be developed on Zepa mountain. The marked trails make it possible to visit it throughout the year <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-032/>.

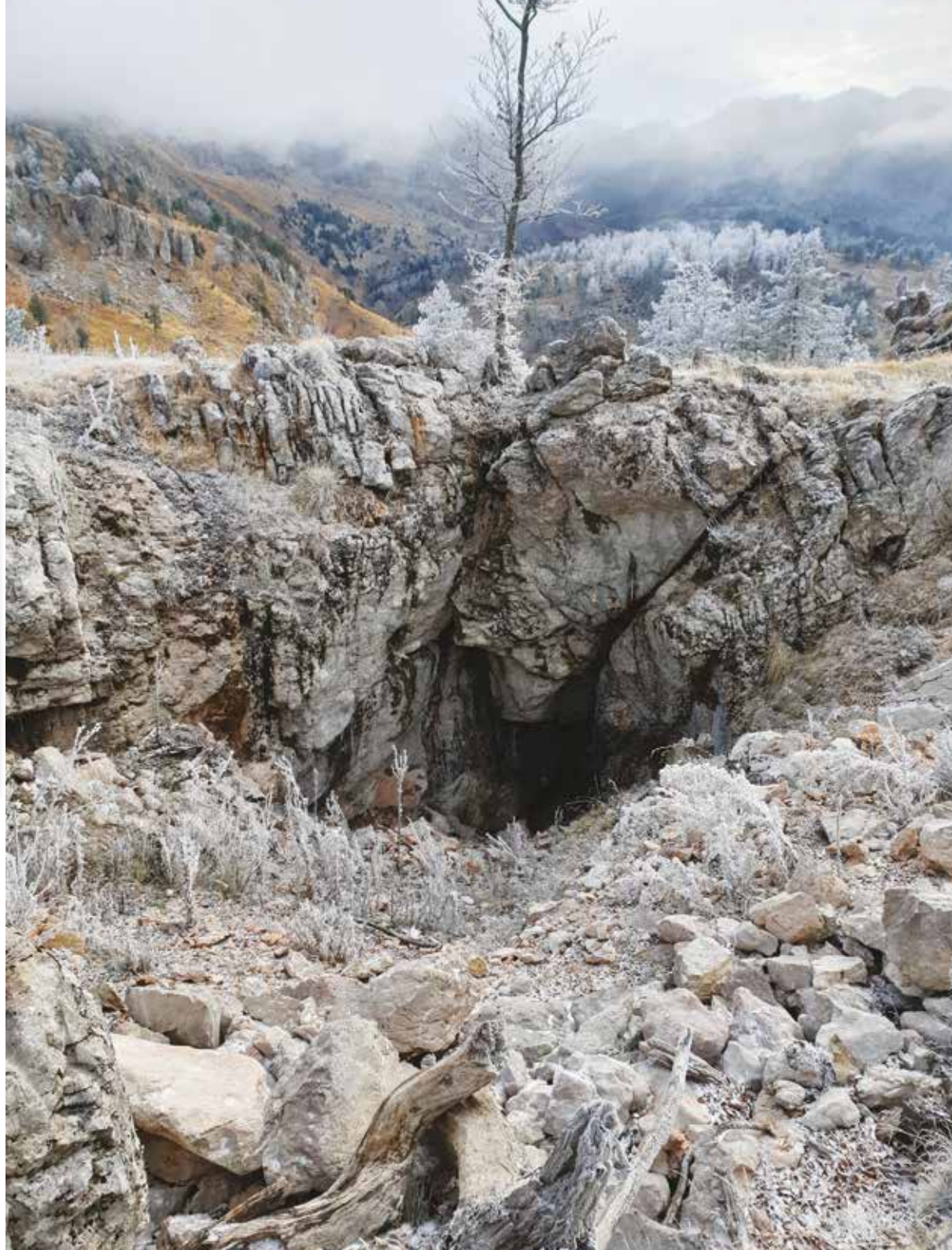
Qyteza e Batrave & Shpella e Batos

Qyteza e Batrës ndodhet në zonën e Fanit, nën Malin e Zepës. Aty shihen rrënojat antike të Batrave (“Rrethi i Qytezës”), vendbanim i fortifikuar i periudhës ilire, në një terren të favorshëm për mbrojtje, në anë të rrugës që lidhte Lezhën me Nishin. Në afërsi të Qytezës së Batrave gjendet Shpella e Batos dhe rrënojat e një kishe paleokristiane. Bato ishte një ndër gjeneralët e Ilirisë që udhëhoqi kryengritjen kundër romakëve, që njihet si “Kryengritja e madhe ilire” në vitet 6-9 pas erës sonë.

Batra Town & Bato Cave

Qyteza Batra is in the Fanë region, laying under Zepë mountain. There can be found the ancient ruins of Batra (the center of an ancient town), a fortified settlement dating back to Illyrian times, which was constructed on territory emphasized strategically for protection, on the side of the road that used to connect Lezhë and Nish. The Cave of Bato and the ruins of a paleo-christian church are found near Batra town. Bato was one of the Illyrian generals who led the uprising against the Roman empire, known as “the Great Uprising of Illyrians” in 6 - 9 AD.

Guri i Nuses

Guri i Nuses është një monument natyre që gjendet në lartësinë 1837 m mbi nivelin e detit, në afërsi të fshatit Shëngjin. Dallon për pamjen madhështore dhe formën karakteristike të veçantë. Ka vlera shkencore (gjeologjike e gjeomorfologjike) didaktike dhe turistike. Dy shtigje që startojnë nga fshati Shëngjin bëjnë të mundur ngjitjen në majë të Gurit të Nuses.

The Bride Stone

The bride stone is a natural monument, 1837 meters above sea level, on the side of Shëngjin village. It is distinguished for the magnificent view and the particular characteristic form it has. It has scientific (geological and geomorphological), educational, and tourist values. Two trails that start in Shëngjin village will lead you to the top of Guri i Nuses.

Liqeni i Konajve

Liqeni i Konajve, me sipërfaqe rreth 3000 metra katrorë, ndodhet mbi fshatin me të njëjtin emër. Është liqen natyror në lartësinë rreth 700 metra mbi nivelin e detit. Peisazhi panoramik shoqëron vizitën në këtë liqen.

Konajs' Lake

Konajs' Lake, 3,000 square meters, is located up the village with the same name. It is a natural lake, 700 meters above sea level. A visit to the lake offers beautiful scenic views.

 Lat. N 41.897916° Long. E 20.128424°

Kulla e Përshqefës

Ndodhet në fshatin Bisakë. Është banesë e fortifikuar, ndërtuar në vitin 1928. Familja e Përshqefës shquhet në mënyrë të veçantë për mjeshtrinë artizanale të prodhimit të instrumenteve tradicionale muzikorë. Kulla, në anë të Udhës së Kombit, e restauruar vitet e fundit, është lehtësisht e vizitueshme.

The Përshqefa's Kulla

It is found in the village of Bisakë. It is a fortified edifice, built in 1928 by the Përshqefë family, who was well-known for their special technique in producing handmade traditional musical instruments. The kulla can be accessed off the *Rruga e Kombit* E851 highway and has been recently restored, and thus can be easily visited.

📍 Lat. N 41.904620° Long. E 20.120863°

Njësia Administrative KAÇINAR
Administrative Unit KAÇINAR

Rrapi i Kaçinarit (*Platanus*)

Monument natyre, i vetmi në të gjithë zonën. Ndryshe thirret: çinar. Dru madhështor me moshë të hershme, disashekullore, nga thuhet se ka marrë emrin fshati e më pas zona. ("Jam tu shkue kah çinari"). Rrapi/çinari është njëri nga objektet identifikuese të fshatit. Pranë tij ngrihet kisha e Shën Mërisë. Po ashtu në fshat ndodhen disa kulla të vjetra.

Plane tree of Kaçinar (*Platanus*)

This is a natural monument, which is unique within the whole area. It is simply known as *çinar*. It is a gigantic tree, hundreds of years old, which gives the name to the village and its surrounding area. ("Jam tu shkue kah *çinari*" - I am going to *çinar*). *Çinar* is the object by which the village is identified. Saint Maria church is located near it. Some old kullas can also be found in this village.

📍 Lat. N 41.892622° Long. E 19.903124°

Kanionet e Kaçinarit

Ndodhen kryesisht në pjesën perëndimore të fshatit Kaçinar, mbi Përroin e Shtufit. Përbëhen nga shkëmbinj të qëndrueshëm, të lëmuar nga rrjedha e vrullshme e ujërave. Tek Ura Nredi, Përroi i Shtufit bashkohet me atë të Arrëzit, duke formuar lumin e Kaçinarit, që gjithashtu ka kanione. Kanionet e Kaçinarit shtrihen në 2-3 kilometra gjatësi lumore. Në vijim ky lumë merr emrat e fshatrave që përshkon, Simonit, Shpërdhazës.

Kaçinar Canyons

These canyons are found on the western part of Kaçinar village, up river Shtufi, and are made up of steady rocks, smoothed by the water flow. At Nredi bridge, Shtufi river joins Arrëzi river, becoming Kaçinar River. The area also boasts its canyons. The canyons of Kaçinar run for 2-3 km along the river. The river changes names as it passes through the villages along it, with each village naming it after themselves – such as “Simon River” and “Shpërdhazë River”.

Bjeshkët e Kaçinarit/ Kuzhnenit

Kufizohen me Bjeshkët e Tërbunit. Pyjet janë shfrytëzuar masivisht që nga vitet '40 të shekullit të kaluar. Ofrojnë pamje panoramike dhe ecja në to është me shkallë vështirësie të moderuar. Fushat *Laja e Madhe* dhe *Laja e Vogël* janë përbërësit kryesorë të kësaj bjeshke. Është e pasur më pishë, ah, bredh, boronicë, kërpudha dhe kafshë të egra.

Ecja në çdo stinë, kampingu dhe agroturizmi mund të praktikohen në Bjeshkën e Kaçinarit.

Kaçinar/ Kuzhnen Mountains

They are on the edge of Tërbuni Mountains (a pasture that includes a wide territory, with meadows and forests of oaks, pine or beech trees, that does not have a specific relief). The exploitation of forests has been massive since the 1940s. They still offer a scenic view but the walk on them poses a moderate level of difficulty for trekkers. The fields *Laja e Madhe* and *Laja e Vogël* make up the main part of this mountain. The area is rich with beech trees, pine trees, spruce trees, blueberries, mushrooms, and wild animals.

Hiking is available in every season, and camping and agro-tourism can be enjoyed at Kaçinari Mountain.

Bukmira

Bukmira është një vendbanim i hershëm i Mirditës, çka e dëshmojnë gjetjet arkeologjike dhe kisha e Shën Demetrit (sot “Muri i Shmetrit”). Përmendet dhe si një rrugëkalim mesjetar. Në vitet '70 të shekullit XX pyjet e lisit të Bukmirës u zëvendësuan me një nga vreshtat më të përmendura në Shqipëri. Ajo përbën sot bazën e prodhimit të rrushit të kantinës së verës “Arbëri”. Bukmira është fshat piktoresk, turistik, që vizitohet sidomos në stinën e vjeshtës.

Bukmira

Is an ancient settlement in Mirditë, the age of which can be proved by archaeological findings and the church of Saint Demetri (today known as “the Wall of Shmetri”). It is mentioned as a path for travelers in the Middle Ages. In the 1970s, the oak forests of Bukmirë were replaced with vineyards that have become the most well-known in Albania. Today, the vineyard is the main area of grape production of the Arbëri winery. Bukmira is a majestic tourist village that is mostly visited in autumn.

Kisha e Shelbuemit

Është ndër kishat më të njohura në Shqipëri. Referuar vjetërsisë, arkitekturës dhe historisë së saj të pasur është shpallur “Monument Kulturë”. Fillimisht ka qenë manastir benediktin e më pas kuvend françeskan. Përmendet për herë të parë në vitin 1166 dhe ka pasur disa ndërtime e rindërtime. Absida ka qenë e zbukuruar me afreske të vjetra.

Në këtë kishë kanë shërbyer disa nga emrat më të shquar të kulturës shqiptare, si: At Gjergj Fishta, At Shtjefën Gjeçovi, At Pal Dodaj, Bernardin Palaj, At Leon Kabashi si dhe françeskanë të ardhur nga Italia, Austria, Kroacia, Polonia.

Udha e Kryçit starton nga qyteti i vogël i Rubikut për tek Kisha e të Shelbuemit, në oborrin e së cilës, është ndërtuar “Guri i Krijimit me Kupën e Jetës”, shenjë e paqes ndërmjet feve abrahamike, inaguruar në vitin 2005 me bekimin e të gjithë komuniteteve fetare në Shqipëri është një projekt i realizuar nga Marianne Graf.

Church of the Ascension

It is among the most popular churches in Albania. Due to its old age, its architecture, and rich history, it has been declared a “Cultural Monument”. Initially, it was the monastery of Benedict and then was used for the Franciscan Assembly. It is mentioned for the first time in 1166. There have since been several reconstructions and constructions. The apse is decorated with old frescoes.

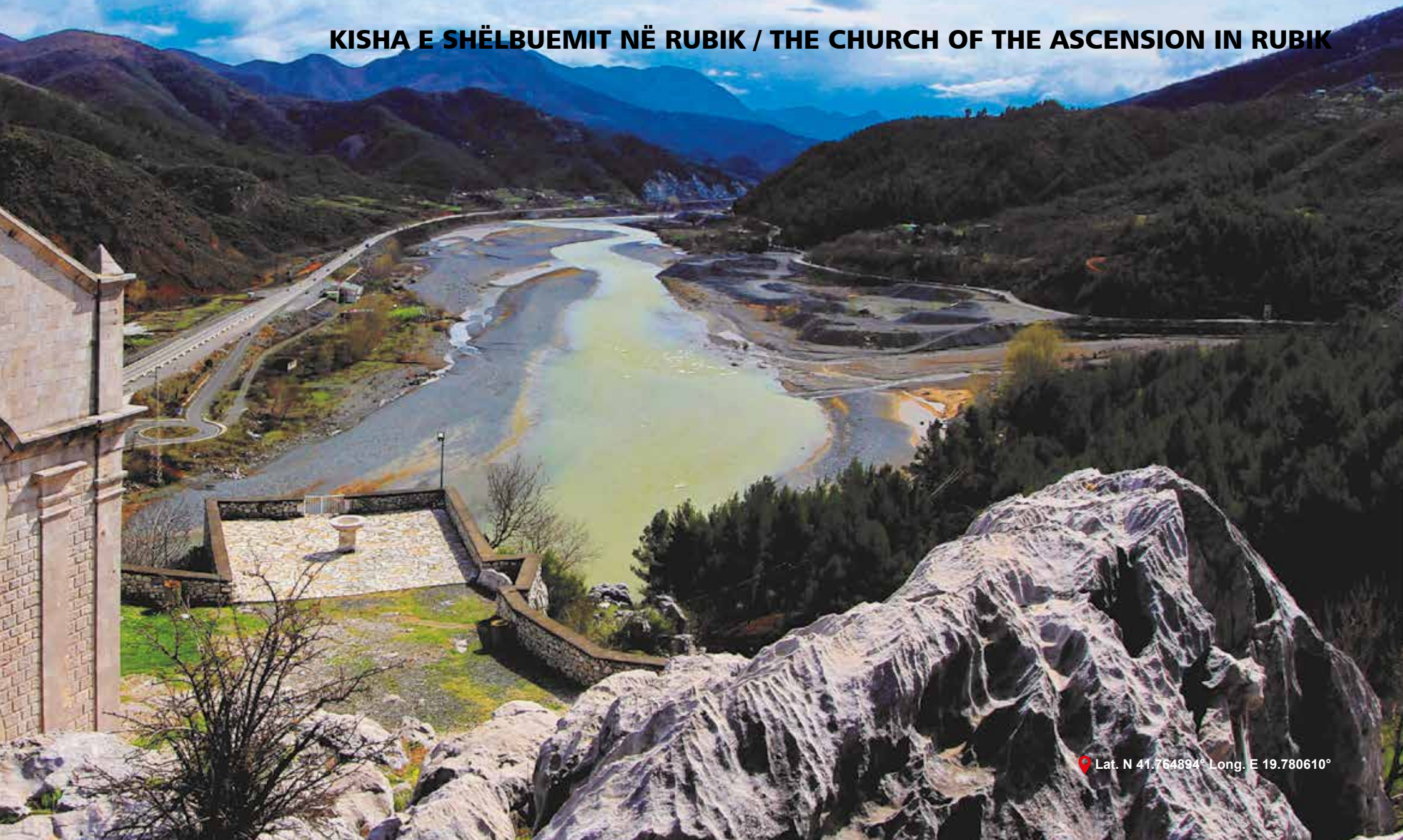
This church has been a service niche for some of the most prominent names of Albanian culture, such as: Father Gjergj Fishta, Father Shtjefën Gjeçovi, Father Pal Dodaj, Bernardin Palaj, Father Leon Kabashi etc. as well as Franciscan priests from Italy, Austria, Croatia, and Poland.

A remarkable Way of the Cross leads from the small town to the Ascension Church – in its yard, the “Stone of Creation with the Cup of Life” is built, a sign of the peace of Abrahamic religions, inaugurated in 2005 with the blessing of all religious communities in Albania. (A project by Marianne Graf).

KISHA E SHËLBUEMIT NË RUBIK / THE CHURCH OF THE ASCENSION IN RUBIK

Lat. N 41.764894° Long. E 19.780610°

Guri i Qytetës

Gjendet në rrezë të Malit të Velës, në kufirin ndërmjet fshatrave Rrëja e Velës dhe Rrëja e Zezë dhe ofron dëshmi rreth historisë së kësaj treve. Shihen pjesë muresh të vjetra, ku janë gjetur relikte. Nuk ka dëshmi të mirëfillta dokumentare për të, por sipas arkeologëve kalaja është e tipit fortifikim mbrojtës me funksion kontrollin e rrugëve tregtare.

Bërsheni (Juniperus foetidissima).

Gjendet në masivin e Malit të Velës në afërsi të Gurit të Qytetës. Lartësia e drurit është rreth 12-15 m, diametër mbi 1 m. Moshë është mbi 100 vjeçare. Ka vlera shkencore (biologjike), didaktike dhe turistike. Ai shërben si pikë referimi për udhëtarët e këtyre anëve. Vizitohet nga Fshati Rrëja e Zezë nëpërmjet shtegut <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-005/> dhe Infokulla Mirditë nëpërmjet shtegut <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-009/>.

 Lat. N 41.804233° Long. E 19.756736°

The City Stone

The City Stone is located on the edge of Vela Mountain, on the border between the villages of *Vela* and *Rrëja e Zezë*, and it provides evidence of the history of this area. Part of the old walls are seen where relics were once found. There is no proper documenting evidence for it, but according to archaeologists, the castle is a type of defensive fortification with the function of controlling trade routes.

Bërshemi (Juniperus foetidissima)

This mature tree is located on the edge of the Vela Mountain near the City Stone. The height of the tree is about 12-15m, with a diameter over 1m. The age is over 100 years old. There are scientific (biological), educational, and tourist values to this site. It serves as a point of reference for travelers of these parts. It can be visited through the *Rrëja e Zezë* Village via the trail <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-005/> and from *Infokulla Mirdita* via <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-009/>.

 Lat. N 41.801475° Long. E 19.743095°

Mali i Velës

Mali i Velës (1171 m) po tërheq gjithnjë e më shumë vëmendjen e turistëve për ta eksploruar. Është mali më i lartë që gjendet më afër detit Adriatik. Disniveli prej rreth 900 metrash e bën të vështirë ngjitjen në të. Peisazhi panoramik ofrohet përgjatë ngjitjes shoqëruar me mikpritjen e banorëve të zonës. Ekoturizmi, kampingu, turizmi i aventurës dhe ai religjioz është e mundur të zhvillohen në gjithë masivin e këtij mali. Në majë të malit është vendosur shtatortja e Zojës së Velës, duke bërë që ajo të vizitohet çdo vit nga pelegrinët të shumtë të ardhur nga të gjitha anët. Të shtunën e parë të çdo qershori për pelegrinët celebron mesha e shenjtë <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-007/>.

Ngjitja për në maje dhe tek Zoja bëhet nëpërmjet tre shtigjeve të markuara që startojnë nga fshati Rrëja e Velës.

Vela Mountain

Vela Mountain (1,171 m) has been grabbing the attention of more and more tourists in search of a new place to explore. It is the highest mountain located close to the Adriatic Sea. The steep elevation of over 900 meters makes for a difficult climb. Scenic landscapes and scenic views are offered along the climb, accompanied by the hospitality of the area's residents. Eco-tourism, camping, adventure, and religious tourism are open for development throughout the mountain. At the top of the mountain is Madonna's statue, which is visited annually by numerous pilgrims coming from all sides. On the first Saturday of every June, pilgrims celebrate the holy mass <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-007/>.

The climb to the top and to the Lady can be done through three marked paths, starting from the village of *Rrëja e Velës*.

Katundi i Vjetër

Fshat turistik i zhvilluar që praktikon ekoturizmin. Shtrihet në të dy anët e përroit Rubik, që zbret nga Mali i Velës, mbi të cilin ka pasur rreth 20 mullinj bloje. Fshati paraqet interes nga natyra e virgjër dhe gatimet plot shije që ofrojnë subjektet që shërbejnë në fushën e turizmit. Aktivitetet ekoturistike, që përfaqësohen nga “Marub” frekuentohen jo vetëm nga shqiptarët, por edhe nga vizitorë të shumtë me kombësi të ndryshme. Katër shtigje për hiking i japin mundësi vizitorëve të shijojnë peisazhet dhe objektet historike

<https://hikingmirdita.com/trails-maps/>.

Autori austriak At Fabian Barkata, që ka shërbyer në Kryezez si frat françeskan, bazuar në historitë dhe doket e vendit ka shkruar romanin e tij të mirënjohur “Lule”, si dhe “Ditari Shqiptar”, përkthyer e botuar dhe në gjuhën shqipe.

The Old Village

This is a developed tourist village that practices eco-tourism. It lies on both sides of the Rubik stream, descending from Vela Mountain, over which there used to be about 20 grain mills. The village is of interest thanks to the pristine nature and the tasty dishes offered by residents working in the field of tourism. The eco-tourism activities represented by “Marub” are enjoyed not only by Albanians, but also by numerous visitors of different nationalities. Four hiking trails give visitors the opportunity to enjoy the landscape and historic sites

<https://hikingmirdita.com/trails-maps/>

Austrian author, Father Fabian Barkata, who served in Kryezez as a Franciscan friar, has written his famous novel “*Lule*” (Flower) and “*Albanian Diary*” based on the stories and doctrines of the country. His works have been translated and published in Albanian language.

Kalaja e Rubikut dhe Piktogramet

Kalaja gjendet në njërën nga lartësitë e shkëmbit gëlqeror të Rubikut, në një pjerrësi të theksuar. Kalaja kontrollonte luginën e Fanit dhe rrugët që shkonin përgjatë saj. Ruhet një fragment muri dhe ndonjë objekt tjetër arkitektonik, si ujëmbledhësi. Nuk ka dëshmi të mirëfillta dokumentare për të, por sipas arkeologëve lugina e Rubikut është e banuar që në antikitet.

Piktogramet e Rubikut janë disa vizatime në tavanin shkëmbor të një guve, në afërsi të Kalasë së Rubikut. Ato paraqesin figura të ndryshme antropomorfe të lashtësisë. Arkeologët mendojnë se këto piktura shkëmbore i përkasin periudhës 4000 - 3000 vjet para erës sonë. Paraqesin një model harte të ndërthurur topologjike, metalurgjike ose kozmike, tipike për zonat mineral-mbajtëse, ku piktogramet kanë ngjashmëri tipologjike me site të tjera prehistorike që i përkasin perjudhës së bakrit nëpër botë.

Piktogramet, së bashku me Kishën e Shëlbuemit dhe Kalanë, përbëjnë një "trini" muzeologjike të rrallë në zonën e Rubikut dhe që vizitohet lehtësisht nëpërmjet shtegut Marub-Piktogram-Marianne Graf Point-Kalaja

<https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-001/>.

📍 Lat. N 41.764187° Long. E 19.771061°

Rubik's Castle and Pictograms

The fortress is located on one of the limestone rocks of Rubik, along a steep slope. The castle controlled the valley of Fan and the roads that went along it. There is a fragment of the wall and other architectural objects, such as a catchment, that have been preserved. There is no proper documenting evidence for it, but according to archaeologists, the valley of Rubik has been inhabited since antiquity.

Rubik's pictograms (Rupester Art) are some drawings on the stone ceiling of a cave, located near the Rubik Castle. They represent different anthropomorphic figures of antiquity. Archaeologists believe that these rock paintings belong to the period 3,000 to 4,000 years before the common era. They present a cross-linked topological, metallurgical, or cosmic map model, typical of mineral-bearing zones. These pictograms have typological similarities with other prehistoric sites belonging to the copper epoch around the world.

The pictograms, together with Ascension Church and the Castle, constitute a rare site in the Rubik area and can be easily visited through Marub-Pictogram-Marianne Graf Point-Kalaja

<https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-001/>.

📍 Lat. N 41.763264° Long. E 19.773222°

Uzina e Bakrit, Rubik

Bakri i Rubikut ka filluar të shfrytëzohet në vitet '30 të shekullit XX, nga një shoqëri aksionere italiane. Në vitin 1946 u ndërtua Metalurgjia e shkrirjes së bakrit, kurse në vitin 1968 u vu në shfrytëzim uzina e përpunimit të bakrit, ndërtuar nga ish-të burgosurit politikë. Minerali transportohej për aty nga minierat e shumëta të Mirditës. Bakri i pasuruar dërgohej për prodhimin e telave në Shkodër. Në përbërje të tij kishte edhe flori, argjend, selen, ku një sasi e kosiderueshme flori, në formën e lingotave, dërgohej në Bankën e Shtetit në Tiranë.

Copper Plant, Rubik

Rubik's copper began to be mined in the 1930s by an Italian stock company. A copper smelting plant was built in 1946, and in 1968 a copper processing plant was built, the construction of which was completed by former political prisoners. Minerals were transported from the many mines of Mirdita. Enriched copper was sent for wire production in Shkodra. Its composition included gold, silver, and selenium, while a conspicuous amount of gold, in the form of lingots, were sent to the State Bank in Tirana.

📍 Lat. N 41.763972° Long. E 19.784750°

Shpellat e Valit

Është një ansambël speleologjik, rreth 500 m mbi nivelin e detit, në shkëmbinj gëlqerorë, që i përkasin erës mesozoike. Katër shpella karakteristike që gjenden brenda një hapësire të vogël gjeografike, ndërmjet fshatrave Perlat/ Mirditë dhe Laç-Bruç/ Mat. Ato emërtohen: Shpella e Valit (me gjatësi 100 m dhe gjërësi reth 60 m), Shpella e Nezirit, Shpella e Këputës dhe Shpella e Pëllumbave. Sipas gjeografëve dhe gjeologëve ato janë krijuar si rrjedhojë e veprimeve karstike. Nga gërmimet arkeologjike të kryera dhe objektet e gjetura në to, rezulton se këto shpella janë banuar nga njerëzit e lashtë, që nga epoka e neolitit e deri në mesjetë. Sot janë shpendët dhe kafshët e egra që strehohen në to. Shpellat e Grykës së Valit vizitohen nëpërmjet shtigjeve të markuara <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-022/>

Val Caves

The caves are a speleological ensemble of the rarest form, situated about 500m above sea level, on limestone rocks belonging to the Mesozoic era. Four characteristic caves are located in a small geographic area, between Perlat/Mirdita and Laç-Bruç/Mat. They are named: Val Cave (100m long and 60m wide), Neziri Cave, the Cave of Këputë, and Pigeons Cave. According to geographers and geologists, they have been created as a result of the erosive karst. From the archaeological excavations carried out and the objects found therein, it turns out that these caves were inhabited by ancient people, from the Neolithic era to the Middle Ages. Today, there are birds and wild animals taking shelter in them. The Caves of Val's Gorge can be accessed through marked trails <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-022/>

📍 Lat. N 41.718920° Long. E 20.004981°

Kullat e Perlatit

Zona e Kthellës shquhet për një varg kullash të vjetra të tipologjisë së Kullës së Matit. Janë godina të gurta dy, tre e në ndonjë rast dhe katërkatëshe, më qoshe dhe porta të gdhendura. Nga kulla “Monument kulture” e Dodajve kanë mbetur vetëm rrënojat e portikut. Gjithashtu nga Marianne Graf është restauruar kulla shekullore e “Ndue Pjetër Gjokës”. Kullat e shumta të kësaj zone janë potencial për t’u kthyer në shtëpi pritëse për vizitorët. Agroturizmi është një aktivitetet që mund të praktikohet gjërësisht në këtë zonë.

📍 Lat. N 41.739541° Long. E 19.973817°

Tower houses of Perlat

The Kthellë area is famous for a range of old tower buildings known as kulla. They are stone buildings with two, three and sometimes even four floors, decorated with carved corners and gates. Only ruins can be found now of what once was the tower house of Dodaj, a “Cultural Monument”. With the help of Marianne Graf the old tower house of “Ndue Pjetër Gjoka” has been restored. The many tower houses of this area have potential to be converted into guesthouses for visitors. Agro-tourism is an activity that can be practiced extensively in the area.

📍 Lat. N 41.753164° Long. E 19.978056°

Lat. N 41.779837° Long. E 20.108606°

Guri Gjon

Është njëri nga shkëmbinjtë natyrorë më monumental të Mirditës. Ai ngrihet vertikalisht sipër Kurbneshit, anës lumit të Urakës, në të cilin rritet trofta. Guri Gjon, ka një pamje të veçantë, që e identifikon kartolinën e Selitës. Ndodhet në lartësinë mbidetare 1400 m dhe prej tij kundrohen bjeshkët e Mullit, Didhës e Kunorës etj.

Kurbneshi ka qenë qytezë e krijuar si efekt i minierës së bakrit, për gjysmë shekulli, duke nisur nga mesi i viteve '50 të shekullit XX.

Gjon Rock

It is one of Mirdita's most monumental natural rocks. It rises vertically above the city of Kurbnesh, on the right side of Urakë River, an area known for its trout. Guri Gjon, which appears in many legends circulating about it, has a special look that can be identified on Selita's postcard. It is located at the altitude of 1,400 meters from where visitors can get views of the *Mulli*, *Didhe*, and *Kunora* mountains.

Kurbneshi has been a large copper mine for half a century, starting in the mid-1950s.

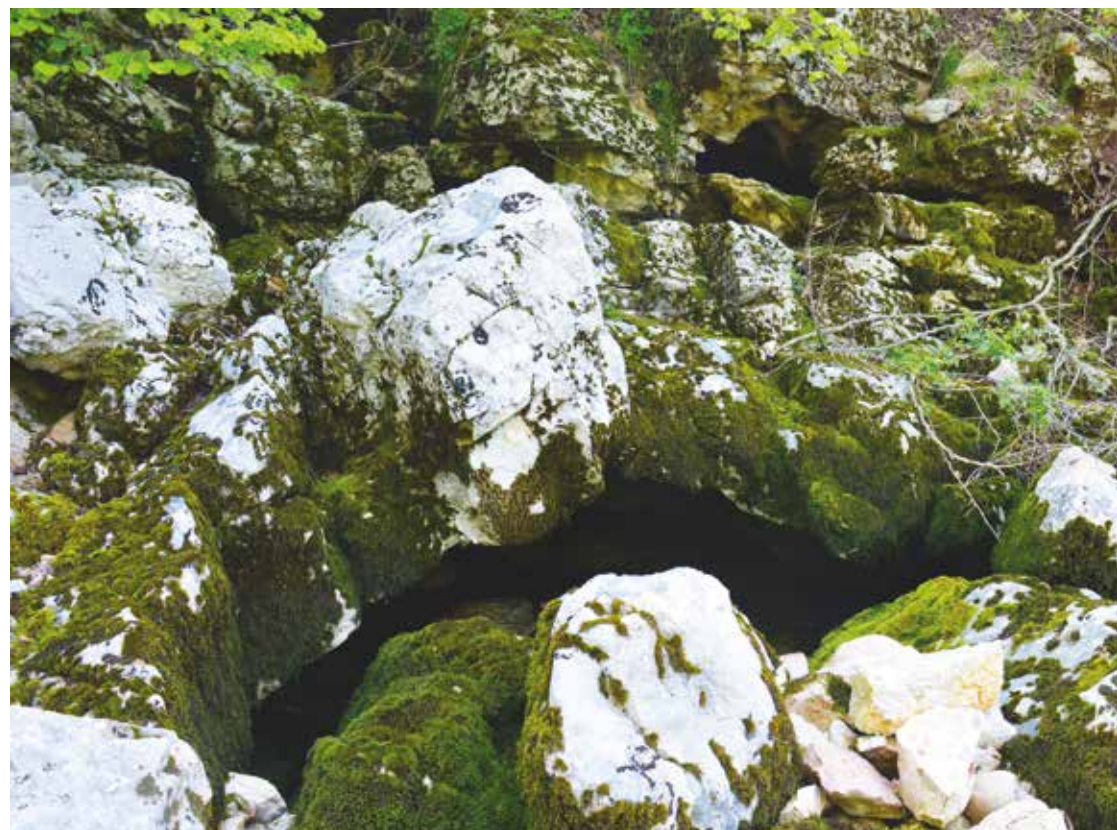
Shpellat e Grykës së Selitës

Selita është e pasur sa i takon speleologjisë. Të përmendura janë: Shpella e Mërkuthit, Shpella “Kusia e Ndue Gjonit” (rreth 750 metra e gjatë), në anë të lumit të Urakës, Shpalla e Fatmirave (Valmor), Shpella e Borës (Didhe) etj. Disa nga shpellat kryesore janë eksploruar nga grupe speleologjike të huaja: bullgare (1963), italiane (pas 90-s) etj. Këto shpella paraqesin interes shkencor, mësimor dhe turistik.

Caves of Selita Gorge

Selita is rich in speleology. The most frequently mentioned caves are: Mërkurth Cave, “Kusia e Ndue Gjonit” (Ndue Gjoni’s Pot) Cave (about 750 meters long) on the side of Uraka River, Fatmira (Valmor), The Snow Cave (Didhe) etc. Some of the main caves have been explored by foreign speleological groups: Bulgarians (1963), Italians (after the 90s), and others. These caves offer opportunities for scientific, educational, and tourist interests.

Lat. N 41.784249° Long. E 20.149262°

Kroi i Bardhë

Ndodhet në lartësinë 1400 metra, në bjeshkët e Selitës (mes malit të Didhës dhe atij të Kunorës), në afërsi të vendit të quajtur “Livadhi i Priftit”. Është ndër atraksionet kurative-turistike më të njohura të Veriut të Shqipërisë. Ujë i burimit të Kroit të Bardhë përmban një përqindje radoni, fluori etj. Vlerat kurative kanë efekt kur uji konsumohet direkt në burim. Prej vitesh, njerëzit shfrytëzojnë vetitë kurative të këtij burimi duke qendruar atje në kampingje. **Shtegu për hiking: Zajs - Valmor- Kroi i Bardhë mund të përdoret nga vizitorët <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-024/>**

The White Water Source

Lies at an altitude of 1,400 meters in Selita Mountains (between Mount Didhe and Kunora Mountains), close to the place called “Livadhi i Priftit” (Priest’s Meadow). It is one of the most popular tourist attractions in the North of Albania. The water of *Kroi i Bardhë* contains a percentage of radon, fluoride, and other minerals. There are curative values known work when drinking water directly from the source. For years, people have taken advantage of the curative properties of this resource while staying there in camps. **The hiking trail Zajs-Valmor-Kroi i Bardhë can be used by visitors. <https://hikingmirdita.com/sq/hartat-e-shtigjeve/sh-mr-024/>**

Kanioni i Sheut të Keq

Monument natyre. Gjendet në afërsi të Kurbneshit. Përfaqëson një kanion të ngushtë me shumë pragje, në të cilat në muajt e dimrit formohen ujëvara me bukuri mahnitëse. Ky kanion është i formuar në shkëmbinj gëlqerorë si rezultat i veprimtarisë erozive. Ka gjatësi mbi 1.5 km dhe është shumë i ngushtë, deri në disa metra, ndërsa lartësia arrin rreth 200 metra. Ka vlera shkencore (geomorfologjike e gjeologjike), didaktike e turistike.

Bed Sheikh Canyon

This is a Natural Monument and it is located near Kurbnesh. It represents a narrow canyon with many rapids, which in the winter months create waterfalls with stunning beauty. This canyon is formed on limestone rocks as a result of erosion. It has a length of over 1.5 km and is very narrow, up to several meters, while the height reaches about 200 meters. There are scientific (geomorphological and geological), educational, and tourist values to it.

Pllajat e Mullit, Valmorit dhe Didhës

Bjeshkët e Selitës kanë një pamje mjaft tërheqëse për syrin e vizitorit. Mulli lartësohet në anë të rrjedhës së Urakës dhe Grykës së Selitës, kurse pllajat karstike të Valmorit e Didhës nisin nga përroi i Flimit në anën jugperëndimore dhe mbërrijnë deri në kufi me malet e Lurës. Relievi është i larmishëm, i përberë nga shkëmbenj gëlqerorë, hinka, gropa, burime, shpella karakteristike me borë në dimër e verë.

Flora dhe fauna është e pasur. Klima e këtyre maleve është mesdhetare - kontinentale. Ato përshkohen nga një sërë shtigjesh të markuara që ndërlidhen me njeri-tjetrin <https://hikingmirdita.com/trails-maps/>.

The Plateau's of Mulli, Valmor, and Didhe

Selita Mountains offer a very attractive sight for visitor's eye. The Mulli Plateau is elevated on the side of Uraka and Selita Gorge, while the Valmor and Didhe plateaus start from Flimi stream on the southwest side and reach the border with Lura Mountains. The relief varies, consisting of limestone, funnels, pits, springs, characteristic caves with snow in winter and summer.

Flora and fauna are rich in this area. The climate of these mountains is Mediterranean - continental. They can be traced by a series of marked pathways that are connected to each other. <https://hikingmirdita.com/trails-maps/>.

Njësia Administrative RRËSHEN / Administrative Unit RRËSHEN

Kisha e Ndërfandës/ Gëziqit

Kishë historike e Mirditës, në vendin ku dikur ka qenë një abaci benediktine. Ndërfana (Trafandina) është e përmendur, pasi aty ka qenë vendosur për një periudhë trevjeçare Shteti i Arbërit (1190-1255). Në Gëziq janë zbuluar Mbishkrimi Epigrafi dhe Stema e Arbërit që gjenden të ekspozuara në Muzeun Historik Kombëtar Tiranë.

📍 Lat. N 41.812866° Long. E 19.921621°

The Church of Ndërfand / Gëziqi

This Mirdita historic church is found in the place where once sat a Benedictine abbey. Ndërfana (Trafandina) is mentioned because it was the medieval capital for a period of three years during the era of Arbër State (1190-1255). In Gëziq, there have been discovered the Epigraphic Inscription and Artificial Emblem of the state that are currently exhibited at Tirana National Historical Museum.

📍 Lat. N 41.768480° Long. E 19.876948°

Katedralja e Rrëshenit

Epërruar ne vitin 2002 dhe e pagëzuar me emrin “Jezuesi i vetmi shpëtimtar i botës” Në faqen ballore te Katedrales janë vendosur basorelievet e katër martirëve të kishës, të Lumë, që kanë shërbyer në Mirditë: Imzot Frano Gjini, Dom Mark Gjani, Dom Jak Bushati dhe Marie Tuci. Katedralja, nga ana arkitekturore, është një vepër arti dhe vizitohet rregullisht nga turistët.

The Cathedral of Rrëshen

It was inaugurated in 2002 and baptized with the name “Jesus the only rescuer of the world”. On the front of the Cathedral there are bas-reliefs of the four church martyrs, beautified, who served in Mirdita: Monsignor Frano Gjini, Dom Mark Gjani, Dom Jak Bushati, and Marie Tuci. From an architectural point of view, the cathedral is a work of art and is regularly visited by tourists.

BASHKIA PUKË / PUKA MUNICIPALITY

Njësia Administrative Pukë / Administrative Unit Pukë

Bjeshkët e Tërbunit...

Bjeshkët e Tërbunit përbëjnë një masiv pyjor që shtrihet në anën jugperëndimore të rrethit të Pukës, me lartësi 1476 m (maja e Suçelit). Shfrytëzimi pa kriter i pyjeve ka bërë që masivi pyjor të reduktohet së tepërmi. Ka strukturë bllokore dhe të copëtuar në formë rrezore, nga degët e lumit Drin dhe Fanit të Madh. Shtrihen midis luginës së Fanit të Madh në lindje, luginës së Gomsiqes në veri dhe pellgut të Kalivaçit e atij të Ungrejt në jugperëndim e jug. Ndahet me Bjeshkët e Kushnenit thuasje mes për mes nga lugina e sipërme e Gjadrit, mjaft e thellë dhe me shpate shumë të pjerrëta. Ecja dhe vrapimi në çdo stinë, kampingu dhe agroturizmi mund të praktikohen në Bjeshkën e Tërbunit.

Tërbun Mountain Pasture

The Tërbun Mountains comprise a massive forest that lies on the southwest side of the Puka district, with a height of 1,476 m (Suçeli peak). Unsustainable use has greatly reduced the overall forest area. It has a bumpy and shrunken structure, carved by the branches of the Drin River and *Fani i Madh*. They lie between the valley of *Fani i Madh* in the east, the Gomsiq valley in the north, and the Kalivaç basin and that of Ungrej in the southwest and south. It is divided by the Kushnen Mountains almost midway from the upper valley of Gjadër, creating a very deep and a very steep slope. Walking and running in every season, camping and agrotourism can be practiced in the Tërbun Mountain.

Njësia Administrative GJEGJAN / Administrative Unit GJEGJAN

Gjegjan

Është një nga fshatrat kryesorë të luginës së epërme të Fanit të Madh. Ka qenë njësi lokale që përmblihte fshatrat Rras, Kuzhnen, Dom, Gojan, Shkozë, Kalivare, Kimëz, Mesul. Banesat tradicionale janë të tipit “kullë”. Ekoturizmi dhe alpinizmi mund të praktikohen në këtë zonë. Për t’u shënuar si atraksion turistik është Kodra Pirust në krye të fshatit, emërtim që mendohet se vjen që nga koha e ilirëve.

Gjegjan

Is one of the main villages of the Upper Fan valley. It used to serve as a local administrative unit that included the villages of Rras, Kuzhnen, Dom, Gojan, Shkoza, Kalivare, Kimëz, Mesul. There is a united high school and health center in the area. Traditional dwellings are the kulla type. Eco-tourism and alpinism can be practiced in the area. A notable tourist attraction is *Kodra Pirust* (Pirust Hill) at the head of the village, a name that is thought to come from Illyrian times.

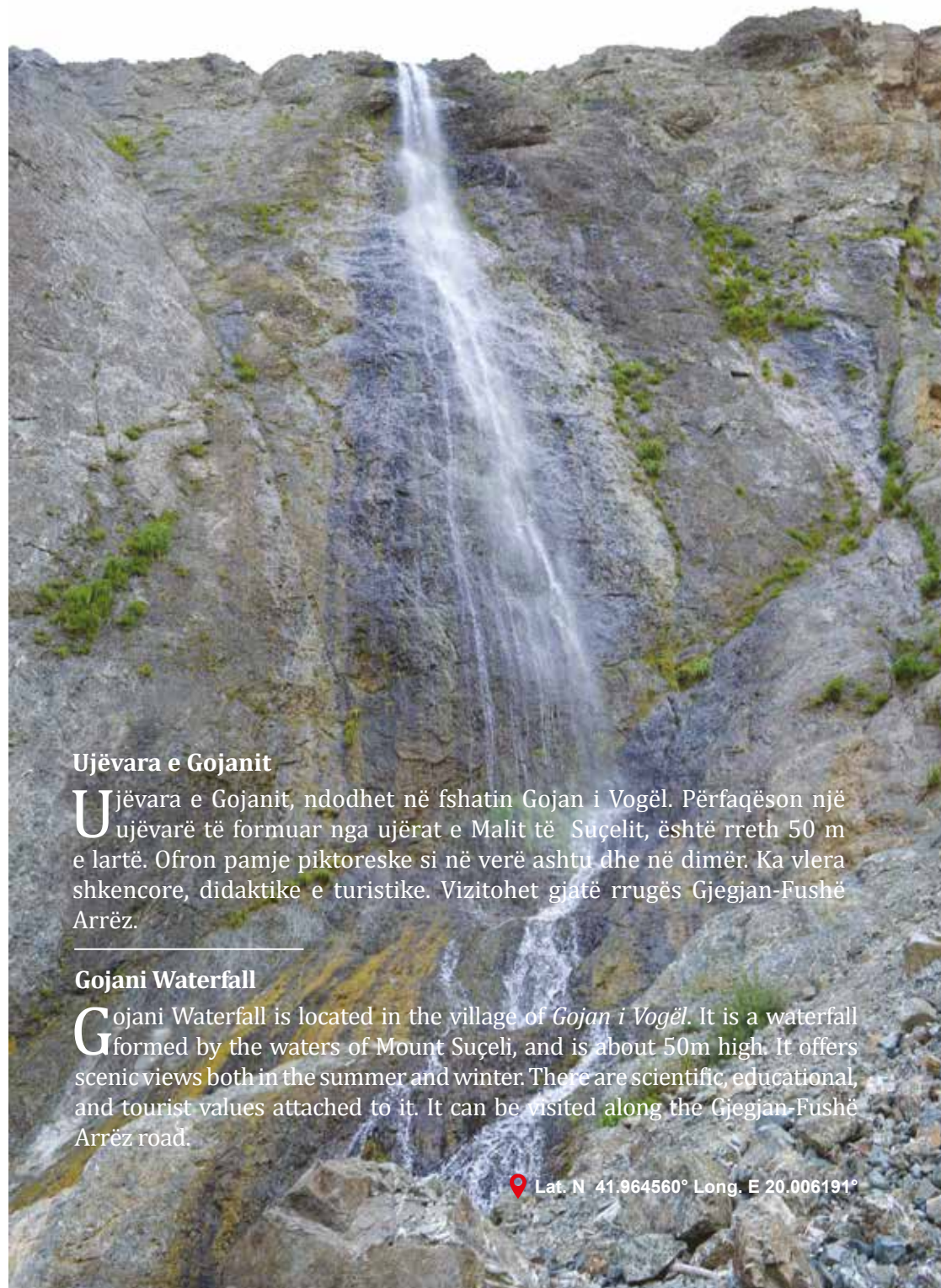
Shpella e Orëve

Orët dhe zanat, si qenie mitologjike shqiptare, kanë populluar e shenjuar shumë shpella në bjeshkët tona. Njëra nga ato është edhe Shpella e Orëve në Gojanin e Madh, në anë të lumit Fani i Madh. Shpella ka formën e një “bunker” natyror panoramik, mes pishave, kurse vendasit e krahasojnë me një kërpudhë të bardhë, shumë të madhe. Ajo ndodhet përballë malit të Munellës. Shpella e Orëve ka hyrë tashmë në itinerarin e shtegtimeve turistike të rajonit të Pukës dhe Mirditës.

The Fairies Cave

Oras and Fairies, Albanian mythological creatures, are thought to have populated and marked many caves in our mountains. One of them is the Fairies Cave in *Gojani i Madh*, on the side of the *Fani i Madh* River. The cave has the shape of a natural scenic “bunker” among the pines, while the locals have compared it to a very large white mushroom. It is located opposite the Munella Mountain. The Fairies Cave has now become part of the tourist route of Puka and Mirdita regions.

📍 Lat. N 41.997232° Long. E 19.974137°

Ujëvara e Gojanit

Ujëvara e Gojanit, ndodhet në fshatin Gojan i Vogël. Përfaqëson një ujëvarë të formuar nga ujërat e Malit të Suçelit, është rreth 50 m e lartë. Ofron pamje piktoreske si në verë ashtu dhe në dimër. Ka vlera shkencore, didaktike e turistike. Vizitohet gjatë rrugës Gjegjan-Fushë Arrëz.

Gojani Waterfall

Gojani Waterfall is located in the village of *Gojan i Vogël*. It is a waterfall formed by the waters of Mount Suçeli, and is about 50m high. It offers scenic views both in the summer and winter. There are scientific, educational, and tourist values attached to it. It can be visited along the Gjegjan-Fushë Arrëz road.

📍 Lat. N 41.964560° Long. E 20.006191°

Kisha e Kalivares

Kisha e Shën Demetrit të Kalivares (“Anno Domini 1154”), për vjetërsinë e saj, përbën një objekt të rëndësishëm kishtar të Abacisë së Mirditës. Ajo i përket Dheut të Spaçit.

Pas ndërtimit të kishës së Shën Eufemisë së Qafës së Malit, në kishën e Kalivares mblihdeshin banorët e shtatë katundeve: Kimzës, Mesulit, Mushtës, Gojanit të Poshtëm, Gojanit të Epërm, Shkozës dhe Gjeganit. Ajo lidhet veçanërisht me emrin e historianit Dom Nikollë Kimëza. Pas ikjes masive të banorëve, është një kishë thuajse e braktisur.

Kalivare Church

The church of St. Demetrius of Kalivare (Anno Domini 1154) constitutes an important ecclesiastical object of Mirdita abbey due to its age. It belongs to “Dheu i Spaçit” (former Mirdita Tribe).

After the construction of the church of St. Euphemia of *Qafë e Malit*, the inhabitants from seven villages: Kimzë, Mesul, Mushtë, *Gojan i Poshtëm*, *Gojan i Epërm*, Shkozë, and Gjegan gathered in the Kalivari church. It is particularly related to the name of historian *Dom Nikollë Kimza*. After the massive migration of many of the villages’ inhabitants, the church has been practically abandoned.

📍 Lat. N 41.968974° Long. E 20.018770°

Tradita e punimit të enëve të dheut (Gojan)

Prodhimi i enëve prej balte, ose zeja e poçerisë, radhitet ndër traditat më të vjetra të shoqërisë njerëzore duke përfaqësuar në të njëjtën kohë një nga mjeshtëritë më të hershme që ka ushtruar njeriu. Sipas gojëdhënave tradita e punimit të enëve prej balte në fshatin Gojan është shumë e vjetër, që nga mesjeta e hershme. Në vitet 1920-1930 pothuajse 80 % e popullsisë së fshatit e ushtronin këtë zana për të siguruar të ardhura ekonomike. Poçarët në këtë fshat prej kohësh kanë qenë të specializuar vetëm në prodhimin e enëve të gatimit, që quheshin: vegshë, vorbë, kuç. Kjo traditë e lashtë vazhdon edhe sot tek shtëpia e Lekë Bibës, në fshatin Gojan i Madh.

The tradition of making earthenware pottery (Gojan)

The production of earthenware or “Pottery Workshop” is among the oldest traditions of human society, representing at the same time one of the earliest crafts practiced by humans. According to the oral traditions, making earthenware in the village of Gojan is very old, dating back at least to the early Middle Ages. In the 1920-1930s, almost 80 % of the village population exercised this trade to provide economic income. The pottery makers in this village have long been specialized in the production of cooking utensils, which were called: vegshë, vorbë, kuç.

This ancient tradition continues today at the house of *Lekë Biba*, in the village of *Gojan i Madh*.

📍 Lat. N 41.985471° Long. E 20.002739°

Mullinjtë me ujë

Në fshatin Gojan i Madh vazhdon tradita e bluarjes së drithit me anë të mullinjve me ujë. Në këtë fshat janë në funksion 5 të tillë. Ato datojnë që nga shekulli XVII-XVIII. Ndërtimi i tyre varej nga forca e rënies së lirë të ujit. Vendi dhe mënyra si vendoseshin dëshmon se mjeshtërit e ndërtimit i integruan mullinjtë me mjediset e përshtatshme natyrore, duke mos krijuar ndikim negativ në mjedis.

Water mills

In the village of *Gojan i Madh*, the tradition of grain milling through water mills is kept alive. In this village there are 5 such mills still in function. They date back to the 17th and 18th century. Their construction depended on the force of free-falling water. The location and the way it was established proves that the construction masters integrated the mills into the natural environment, without negatively impacting that environment.

📍 Lat. N 41.986539° Long. E 19.994103°

BASHKIA FUSHË-ARRËZ FUSHË-ARRËZ MUNICIPALITY

Fushë-Arrëz

Është një qytezë e krijuar në vitet '50 të shekullit XX nga punëtorja e shfrytëzimit të lëndës drusorë të pyjëve të Pukës. Ndodhet rreth 550 m mbi nivelin e detit. Sot është bashki më vete, duke përfshirë dhe fshatrat e zonës. Fushë-Arrëzi, duke qenë rrugëkalim i rëndësishëm nga Shkodra, Puka për në Prizren, ka pasur qarkullim të vazhdueshëm, prandaj kishte dhe disa hane, si Hanet e Qafës dhe Hani i Nokës.

Në Fushë-Arrëz ka qenë ndërmarrja më e madhe e shfrytëzimit e përpunimit të lëndës drusore në vend, si dhe fabrika e kollofonit. Fabrika e bakrit, e ndërtuar rreth dyzet vite më parë, është në punë dhe sot, duke përpunuar mineralin që sillet nga miniera e Tuçit dhe ajo e Munellës. Prej shumë vitesh në Fushë-Arrëz, në muajin Maj, zhvillohet festivali mbarëkombëtar i instrumentistëve të vegjël popullorë. Fushë-Arrëzi është një qytet mikpritës dhe ka disa hotele e bujtina turistike, që shërbejnë gatime tradicionale.

Fushë-Arrëz

Fushë-Arrëz is a town created in the 1950s as the woodworking center by Puka forests. It is about 550m above sea level. Nowadays it is a separate municipality, including the villages of the area. Fushë-Arrëz, being a significant passage from Shkodra, Puka to Prizren, has had continuous visitors, so there are also some inns in town, such as *Hanet e Qafës* (Qafa Inns) and *Hani i Nokës* (Noka's Inn).

Fushë-Arrëz has been home to the largest enterprise in the utilization and processing of timber in the country, as well as the collocation factory. The copper factory, built about forty years ago, is in operation today, processing the mineral brought from Tuç and Munella mines. Every May, the nationwide folk music festival is held in Fushë-Arrëz. Fushë-Arrëz is a hospitable town and has several hotels and tourist inns, serving traditional dishes.

Njësia Administrative QAFË-MALI Administrative Unit QAFË-MALI

Kryezi

Fshat që shquhet për monumentet e natyrës, traditat etno-kulturore dhe agroturizmin. Një nga bukuritë natyrore të fshatit është Ujëvara e Kryeziut, që formohet nga ujërat e përroit të lagjes Orosh që buron nëpër shkëmbinj të magmatikë. Krijon pellgje me ujë me thellësi mbi një metër. Ka vlera shkencore (geomorfologjike) dhe turistike. Vizitohet gjatë rrugës Fushë Arrëz - Kryezi.

Kryezi

Avillage that is famous for its natural monuments, ethno-cultural traditions and agro-tourism. One of the natural beauties of the village is Kryeziu Waterfall, which is formed by the waters of the Orosh neighborhood stream that springs through magmatic cliffs. It creates water holes with depths over one meter. There are scientific (geomorphological) and tourist values in the area. It can be visited along the Fushë Arrëz - Kryezi road.

Lat. N 42.110206° Long. E 20.047874°

Qarret e fshatit Kryezi

Qarri i Xhamisë, ndodhet në varrezat e fshatit Kryezi (Brahaj), përfaqëson një dru të llojit qarr (*Quercus cerris*), me lartësi 12-15 m, diametër trangu mbi 50 cm dhe moshë mbi 250 vjeçare. Vizitohet gjatë rrugës Fushë Arrëz - Kryezi.

Qarret e Varrezave ndodhen afër fshatit Kryezi. Përfaqësojnë 5 drurë të llojit qarr (*Quercus cerris*) me kurorë të rregullt. Lartësia mesatare e drurëve është mbi 20 m, diametri i trangu është mbi 80-90 cm, perimetër mbi 180 cm dhe moshë mbi 250 vjeçare. Kanë vlera shkencore (biologjike), didaktike dhe turistike. Vizitohen gjatë rrugës Fushë Arrëz - Kryezi.

📍 Lat. N 42.113782° Long. E 20.062166°

The Oaks of Kryezi village

The Mosque Oak is located in the cemetery of the village Kryezi (Brahaj), with an oak (*Quercus cerris*) tree, 12-15 meters tall, trunk diameter over 50cm, and over 250 years old. It can be visited along the Fushë Arrëz - Kryezi road.

The Cemetery Oaks are located near the village of Kryezi. They comprise 5 oaks, wood species (*Quercus cerris*) with a regular crown. The average tree height is over 20m, and trunk diameter is over 80-90 cm, with an average perimeter of over 180 cm, and age over 250 years. They have scientific (biological), educational, and tourist value. They can be visited along the Fushë Arrëz - Kryezi road.

📍 Lat. N 42.105013° Long. E 20.051519°

Lajthiza

Lajthiza është një fshat në thellësi të bjeshkëve të Pukës, e përmendur për ujën Lajthiza që prodhohet në një stabiliment modern dhe tregtohet në të gjithë vendin. Me ujin e ftohtë të burimeve natyrore të Lajthizës kultivohet trofta e shijshme e atyre bjeshkëve, e cila shërbehet e gatuar për vizitorët.

Lajthiza

Lajthiza is a village in the valleys of Puka Mountains, famous for “Lajthiza” water that is bottled at a modern facility and marketed all over the country. The delicious trout of those mountains are raised in the cold water of Lajthiza natural resources, and are served to visitors in a number of traditional dishes.

FSHATI TUÇ / TUÇ VILAGE

Tuç, Lumbardhë, Lumzi, Qafë-Bari dhe Mollkuqja

Janë fshatra, apo miniera bakri, nëpër gryka, shpate e livadhe të Munellës, që eksplorohehen përmes rrugëve malore auto dhe shtigjeve të njohura, një pjesë e tyre të markuara kohët e fundit. Secili nga këto fshatra ka veçoritë e tij dalluese: Tuçi dhe Koshaj janë miniera bakri, Lumbardha veçon për Ujëvarën e saj që vizitohet nga turistët, Qafa e Barit për historinë e dhimbshme si ish-burg politik i regjimit të kaluar, Mollkuqja për natyrën e saj të virgjër.

Vargu i fshatrave të Munellës përshkohet nga Fushë-Arrëzi tërthores drejt Tuçit apo nga Kalivarja drejt Kimzës. Gjithashtu nga Reps/ Mirditë drejt Spaçit - Mushtës - Qafës së Lisit (1050 m) – Qafës së Barit (1000 m), për të përfunduar sërish në Tuç.

Tuç, Lumbardha, Lumzi, Qafë-Bari and Mollkuqja

These are villages and copper mines in the gorges, slopes, and meadows of Munella that can be explored through paved mountain roads and popular trails, as well as a few recently marked ones. Each of these villages has distinctive features: Tuç and Koshaj are copper mines, Lumbardha is known for its attractive waterfall, *Qafa e Barit* for the painful history as a former political prison of the past regime, and Mollkuqja for its virgin nature.

The line of Munellë villages is crossed by Fushe-Arrëz, going towards Tuç or Kalivare toward Kimza. Also from Reps/Mirdita to Spaç - Mushta - *Qafa e Lisit* (1,050 m) - *Qafa e Barit* (1,000 m), to conclude again in Tuç.

FSHATI LUMBARDHË / LUMBARDHA VILAGE

Ujvara e Lumbardhës / Lumbardha Waterfall

📍 Lat. N 42.049899° Long. E 20.100374°

BASHKIA KUKËS / KUKËS MUNICIPALITY

Kalimash

A real i Kukësit, me fshatra, lugina, pyje pishe e lisi, në anën lindore të Munellës. Përroi i Kalimashit buron nga lartësitë e Malit të Runës (1875 m). Masivi malor i Kalimashit (i pasur në krom) përshkohet nga tuneli i Rrugës së Kombit, që thirret me dy emra: Tuneli i Kalimashit dhe Tuneli i Thirrës.

Kalimash

Is an area of Kukës, with villages, valleys, pine and oak forests, on the eastern side of Munella. The Kalimash stream flows from the heights of Runë Mountain (1,875m). The mountain mass of Kalimash (rich in chrome) is crossed by the National Road tunnel, known by two names: Kalimash Tunnel and Tunnel of Thirra.

Shëmëri

Është fshat i Kukësit, që shtrihet në ultësirë. Lugina e Shëmërisë përshkohet nga lumi i saj, i krijuar nga përroi i Srriqes, që nis nga burimet e Mollëkuqes e Sukë-Bukurës dhe përroi i Pollave, që rrjedh nga lartësitë e Lakut të Pyllës dhe Lakut të Thive, përrrenj që i përkasin rrethinës së Munellës.

Sot Shëmëria përbën një atraksion të veçantë turistik, për pozitën gjeografike, në anë të lumit Drin, por dhe si qendra kryesore e banuar në aksin rrugor nga Qafë-Mali në Fushë-Dukagjin, aty ku rruga e vjetër, pasi është ulur e ngjitur sa herë nëpër gryka të thella malesh, bashkohet me Rrugën e Kombit.

Shëmëria

Shëmëria is a village in Kukës, which lies on the foothills. The Valley of Shëmëria is crossed by its river, created by the stream of Srriqe, which starts from the springs of Mollëkuqe and Sukë-Bukura and the stream of Pollavë, which flows from the heights of *Laku i Pyllës* (forest loop) and *Laku i Thive* (swine loop) streams, belonging to the surroundings of Munella.

These days, Shëmëria is a special tourist attraction known for the geographic position, as it is beside the Drin River, but also as an inhabited center, crossed by the Qafë-Mali road in Fushë-Dukagjin, where the old road, as it weaves up and down along the deep gorges of the mountains, joins the Nation's Road.

Karsti i Arrnit

Monument Natyre. Ndodhet në lindje të Malit të Zepës, në afërsi të fshatit Surroj, në një territor të përbërë nga gëlqerorët mesozoikë, në të cilët është i zhvilluar fuqimisht procesi i karstit, që ka formuar një peizazh me shumë forma negative karstike, kryesisht hinka të ngushta dhe të thella. Nuk ka rrjedhje uji sipërfaqësore dhe ka pak bimësi drusore. Është i gjatë rreth 1200 m dhe i gjerë deri në 230 m. Në të njëjtën kohë përbën edhe një ekosistem interesant karstik. Ka vlera shkencore (gjeologjike, gjeomorfologjike, hidrologjike, biologjike), estetike, didaktike, ekologjike dhe turistike. Vizitohen sipas itinerarit qyteti i Kukësit – fshati Surroj – Arrën.

Arrni Karst

It is a Natural Monument which is located east of Mount Zepa, near the village of Surroj, in a territory consisting of Mesozoic limestone, where the karst process has developed strongly, forming a landscape with many negative karstic forms, mainly narrow and deep funnels. There is no surface water flow and there is little forest vegetation. It is about 1,200 m long and up to 230m wide. It also presents an interesting karst ecosystem. It has scientific (geological, geomorphological, hydrological, biological), aesthetic, educational, ecological and tourist values. It can be visited through the itinerary permeating the city of Kukës - Surroj village - Arrën.

 Lat. N 41.924634° Long. E 20.239258°

FESTAT LOKALE TË ZONËS

Pashkët	Mars - Prill
Shën Marku,	25 prill (Ulëz, Fan, Kthellë e Epër)
Shna Kryqi	3 maj (Bardhaj, Lufaj, Zajs)
Shën Llezhdri (Aleksandri),	13 maj (Oroshi, Zaj, Lufaj, Lëkundë, Bardhaj, Lumbardhë)
I Shëlbuemi	dyzet ditë pas Pashkëve (Rubik, Kurbnesh)
Dita e Kulturës Pukjane	9 qershor
Shën Pali e Shën Pjetri	29 qershor (Shpal, Vau i madh, Peshqesh).
Festa e Runës	1 korrik (Malziu e Shëmria të Kukësit).
Shën Premtja	25 korrik (Kthella)
Shën Shtjefni	3 gusht (Blinisht, Repts, Kulaxhi)
Dita e Bajramit të Madh,	nga banorët të Fushë-Arrësit, Shëmrisë
Shën Gjoni/ "Darka e Djathit"	28 gusht (Gjegjan, Gojan i Madh, Gojan i Vogël)
Shën Mëria,	7 tetor (Ndërfanda, Kaçinari)
Shën Mëhilli	29 shtator (Zona e Dibrit)
Festa e Arbërit	muaji tetor (Rrëshen).
Shën Nikolli	6 dhjetor (Fan, Spaç, Gojan i madh, Gojan i Vogël.)
Krishtlindjet	25 dhjetor.

Të kremtet e veta fetare banorët e kësaj zone i kanë festuar me miq, duke i shdërruar në festa popullore.

LOCAL CELEBRATIONS (HOLIDAYS) AND TIME OBSERVED

Easter	March - April
Saint Mark,	April 25 (Ulëz, Fan, Kthellë e Epër)
Holy Cross Celebration	May 3 (Bardhaj, Lufaj, Zajs)
Saint Llezhdri (Aleksandri), Lumbardhë)	May 13 (Oroshi, Zaj, Lufaj, Lëkundë, Bardhaj,
The Ascension	40 days after Easter (Rubik, Kurbnesh)
Pukë Culture Day	June 9
Saint Pal and Saint Paulo	June 29 (Shpal, Vau i madh, Peshqesh).
Runë Fest	July 1 (Malziu and Shëmëria of Kukës).
Saint Premtja	July 25 (Kthella)
Saint Stafano	August 3 (Blinisht, Repts, Kulaxhi)
Eid al-Fitr,	Residents of Fushë-Arrëz, Sh'mri
Saint John/ "The Cheese Diner"	August 8 (Gjegjan, Gojan i Madh, Gojan i Vogël)
Saint Maria,	October 7 (Ndërfanda, Kaçinari)
Saint Michele	September 29 (area of Dibri)
Arbërit fest	October (Rrëshen).
Saint Nicola	December 6 (Fan, Spaç, Gojan i Madh, Gojan i Vogël)
Christmas	December 25

These holidays have traditionally been celebrated by the local people with close family and friends, while many have become local folk festival..

CIP Katalogimi në botim BK Tiranë

Munella : vlerat natyrore, historike dhe kulturore [album] =

Munella : natural, historical and cultural values /

Grup autorësh ; përkth. Alea Dorsey-Tyler , Gjovalin

Marfana, Flavian Gjoka ; red. shqip. Raimonda Nikolli,
red. angl. Brunilda Kondi. – Tiranë : Mediaprint, 2019

73f. : me foto ; 297x210 cm.

ISBN 978-9928-08-407-1

1.Studime sociale	2.Etnohistoria
3.Mbrojtja e natyrës	4.Albume
5.Katalogë	6.Shqipëria Veriore

908(496.5-3) (084.12)?